

श्री
गोस्वामिश्री
श्रीगुसांईजीकृतनवरत्नप्रकाश
मथातेनीश्रीपुरुषोत्तमजीकृत
विवृत्तिनुं गुजराती भाषांतर.

रचनार
चिरंजीवी लालजी गोस्वामिश्रीविठ्ठलरायजी.
आपनी आज्ञा लईने वैष्णव ठा० दयाल मूलजीये
मूलग्रंथ सहित

श्री मुंबापुरीमध्ये
जगदीश्वर छापखानामां छपावी प्रसिद्ध क्रयुं.

संवत् १९३९ नाचैत्र शुद्ध तृतीयायांबुधवासरे
तारीख १० मी एप्रिल सने १८८३.

नुछावर रु० १)

आए पुस्तकनो हक्क सने १८६७ ना २५ मा
आक्क प्रमाणे मालेके पोताने स्वाधीन राख्योछे.

સૂચના.

અશરણ શરણ શરણાગત વત્સલ કૃપાસિંધુ
દીનબંધુ ગોસ્વામિ શ્રી વિવુલરાયજીને દાંસાનુ
દાસ ઠક્કર દયાલ મૂલજીની દૈન્ય પૂર્વક વિન-
તિ એ છે જે આપ શ્રીયેં જે ટીકા લખી લેવાની મ
ને ગુલામને આજ્ઞા કીધી અને તે શોધાવીને પા-
છી લખાવી, પણ તે લખવામાં મારી અલ્પબુદ્ધિ
તથા મંદબુદ્ધિ વાલાની ચૂક ઘણી થઈ હશે, તે આ-
પ શ્રી કૃપા કરીને ક્ષમા કરશો. એજ મહારી વિનં-
તિ છે.

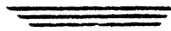
સર્વ ગ્રંથ વાંચનારા વૈષ્ણવોને હું ઠક્કર દયાલ
મૂલજી નમ્રતા પૂર્વક વિનતિ કરું છું કે કથા લખા-
તી વરવતેં મહારી અલ્પ તથા મંદબુદ્ધિ વાલાની જે
જે ચૂક થઈ હોય તે સર્વ વૈષ્ણવોએ મહારી ઉપર
કૃપા કરીને ક્ષમા કરવી.

આ ગ્રંથમાં જે જે ઠેકાણે કઠિણ શબ્દો
દેખવામાં આવ્યા છે, તેનો અર્થ એજ ગ્રંથના
સેવકના (૯૪) માં પેજમાં પ્રથમ એક કોષ્ટકમાં

તે કઠળ શબ્દ લરવીને પછી બીજા કોષ્ટકમાં તે નો અર્થ કયો છે ત્યાંથી જોઈ લેવો.

આ પ્રસ્તાવના શોલે ગ્રંથો બાબતની છે. તેથી જ્યારેં બધાય ગ્રંથ છુપાઈને ભેલા થાય, ત્યારેં તે માં પ્રથમ ગ્રંથ જે યમુનાષ્ટક તેની ટીકાથી પહેલા પાનામાં ગ્રંથ બધા સાર્થેં જોડતી વરવતેં નારવવા, અથવા જેને એ ગ્રંથો છૂટાજ રાવવા હોય તેણે બધા ગ્રંથોની આ એકજ પ્રસ્તાવના સમજવી.

પ્રસ્તાવના.

વેદાદિ શાસ્ત્રના મારાત્મક સિદ્ધાંતરૂપ પુષ્ટિમાર્ગના પ્રવર્તકર્તા શ્રીમદાચાર્યચરણોં પોતાના માર્ગાનુવર્તિ વૈષ્ણવો ઉપર કૃપા કરીને વેદશાસ્ત્રનાં પ્રમાણવચનો સહિત સંસ્કૃત ગ્રંથો કચ્ચા છે. અને તેમની ટીકા આચાર્યવંદીય ગોસ્વામિવર્યોયે સંસ્કૃતમાં જ કરી છે. પણ હમણાના ઘણા સ્વરા વૈષ્ણવોને સંસ્કૃતનું જ્ઞાન ન હોવાથી સંસ્કૃત જ્ઞાન વિનાના એવા જિજ્ઞાસુ વૈષ્ણવો પણ પોતાના માર્ગમાં શિથિલ થઈને આરુઢ પતિત પણાને પામતા જોઈને પૃથ્વી દિગ્વિજય કરનાર ગોસ્વામિ શ્રી પુરુષોત્તમજીયે શાસ્ત્ર પ્રમાણવચનો સહિત પૂર્વોક્ત ગ્રંથો ઉપર ટીકાઓ કરી છે. તેમ ધ્યેંથી જેટલી ટીકાઓ આપશ્રીને મળી છે તે ઉપરથી સાંપ્રત ગોસ્વામિ શ્રી લાલમણિજી સુત શ્રી વિઠ્ઠલરાયજી નિત્ય પોતાના મંદિરમાં કથા કરે છે પણ શ્રોતા જન સંસારાસક્ત હોવાથી એ ભાષણનું અક્ષરશઃ અવધારણ કરી શકતા નથી. એમ જોઈ તેમની ઉપર કૃપા કરીને તે કથા ગુર્જર ભાષામાં લખી લેવાને વૈષ્ણવ દયાલ મૂલજીને આપશ્રીએ આજ્ઞા કરી. તે આજ્ઞાને અનુસરીને એ કથા સર્વે વૈષ્ણવ દયાલ મૂલજીએ લખી લીધી, પણ કથા શ્રવણ કરવા આવનારા વૈષ્ણવોએ આપશ્રીને દૈન્ય પૂર્વક વિનતિ કરી કે, લખી લીધેલી કથા સર્વ છપાવી બાહર પડાય તો સારું, કે જેથી સર્વ જિજ્ઞાસુ વૈષ્ણવોને પોતાના અવકાશના વચ્ચે જરાવાર પણ વાંચવાથી તેમને પોતાના જન્મ તથા જીવાનું કોઈક જ્ઞાન થાય. અને ભગવત્કથામાં તથા ભગવત્સેવામાં રુચિ થાય. એવા

हेतुथी ए ग्रंथोनी दीका छपावी बाहेर पाडवाने आप श्री विठ्ठ-
 लरायजीने विनति करी, त्यारें आप श्रीयें विचान्युं के ग्रंथो
 छपाववा ए केटला एक बालकोने तथा अमोने पण रुचता
 नथी. पण छपाव्याविना पुस्तकोना थोडा पणाथी, भग-
 वत्कृपाथी वैष्णवो थया, तो ए पण ग्रंथो मल्याविना ग्रंथना अ-
 बोधथी आवा उत्कृष्ट मार्गमां पुरुषोत्तमना संबंधनुं तथा
 सेवा वगैरेनुं सरख अनुभवमां आवतुं नथी. एवी महोटी
 स्वामी जोईने छपाववुं जोइए. पण एकला जिज्ञासु वैष्णा-
 वोनेज आपवाथी छपाववा बाबतनो दोष पेदा थायछे, ते
 नहि थाय? एम विचारीने ए विनति अंगीकार करीने ए ग्रं-
 थो छपाव्याछे. तेथी प्रत्येक गाममां जेजे वैष्णवोने बीजाने
 पुस्तक आपवाने मोकल्यां होय तेमणे उपरलख्याप्रमाणेनां
 जिज्ञासु वैष्णवोनेज आपवा केमके छपाववानो हेतु षधा
 रे पुस्तको स्वपाववा वगैरे मतलब उपर नथी.

श्री

श्री कृष्णायनमः

श्रीमदाचार्यश्रीविवृतेश्वरचरणकमलेभ्योनमः

श्रीगुरुचरणकमलेभ्योनमः

अथ

श्रीगुसाईजीकृतनवरत्नप्रकाशतथातेनी

श्रीपुरुषोत्तमजीकृतविवृत्तिनुंगुजराती

भाषांतरप्रारंभकरियेछैये.

त्यां प्रथममंगलाचरणनोश्लोक.

चिंतासंतानहंतारो, यत्पादांबुजरेण-

वः॥स्वीयानां तान्निजाचार्यान्,

प्रणमामिमुहुर्मुहुः॥१॥ ॥६॥

अर्थ:- पोताना होयछे तेमनी चिंताना संतान जे अ-
विश्वासादिक छे, तेमने श्रीमदाचार्यनां चरणकमलनी
रजछे, ते हणेछे एवा जे श्री आचार्यजी तेमने वारंवार
नमस्कार करुं छुं. एम कहीने आप शंका करेछे जे भ-
गवदीयोने चिंता केम पेदा थाय एम कहीने आप आ-
ज्ञा करेछे जे “इत्थं” एटले आ रीतें जे श्रीमदाचार्यजी
ए सिद्धांतरहस्यमां समर्पण एटले आत्मनिवेदन

કચ્છા પછીના અને પહેલાના દોષો જે લાગે, તેમના વિ
 નાશનો ઉપાય, ભગવાને કહ્યો છે. તો એ પણ તાહાના
 કહેલા પ્રકારને ભોગસાધક પળાવું કરીને લૌકિક
 ભોગને અનુસારી પળુંજ છે પળ સેવાના પ્રતિબંધ મ
 ટાડનાર પળું પળ નથી. તેથી તે વિના સેવાને આધિ
 દૈવિકી પળું આવતું નથી, ત્યારે ભગવાનમાં ચિત્તના
 પ્રવણરૂપી માનસી સેવાનો અસંભવ પળ જોઈને કા
 લ એટલે વચ્ચે, પ્રારબ્ધ, અને સ્વભાવે કરીને ક્ષણ
 ક્ષણમાં પેદા થાતા એવા સેવાફલગ્રંથમાં કહેલા ઉ-
 દ્વેગ પ્રતિબંધ અને ભોગ તેમની નિવૃત્તિ સારુ સેવા
 ફલગ્રંથની ટીકામાં સવિઘ્ન પળાથી અને અત્પપળા
 થી લૌકિક ભોગ ત્યાગ કરવા લાયક છે. એ રીતે લૌ-
 કિક ભોગની નિવૃત્તિ સારુ તેના સ્વરૂપના વિચારને
 જ તેની નિવૃત્તિના ઉપાય પળાવું કરીને કહેલા પળું
 છે. અને સાધારણ પ્રતિબંધ મટવા સારુ ત્યાં પહેલો
 જે સાધારણ પ્રતિબંધ બુદ્ધિ કરીને છોડવો એવચ્ચે
 કરીને બુદ્ધિને જ મટવાના ઉપાય પળાવું કરીને કહ્યા
 પળું છે. તેથી અને ઉદ્વેગ મટવા સારુ કાંઈ પણ સાધન

કહ્યું નથી. તેથી કાંઈક બુદ્ધિરૂપી સાધન કહ્યું જોડાં.
 અને જોપણ અતત્વ નિર્ધાર અને અવિવેક એ પ્રતિબંધને
 પેદા કરનારા છે. એમ ઉપર લખેલી ટીકામાં કહ્યું છે તે
 થી તેના પ્રતિયોગી એટલે સમોવડીયા જે તત્વનિર્ધાર
 અને વિવેક, એમને પ્રતિબંધ મટવાનું સાધન પણું સૂચ
 વ્યું છે તો એ પણ તત્વનિર્ધારના સ્વરૂપને ક્યાંહી પણ
 કહ્યું નથી. અને વિવેકધૈર્યાશ્રય ગ્રંથમાં વિવેક કહ્યો છે,
 તો એ પણ આશ્રય સિદ્ધ કરવા લાયક કહ્યો છે. અને સે-
 વાને આધિદૈવિકી પણું થાવા સારુ લૌકિક અને અલૌ-
 કિક નિર્વાહનો પ્રકાર પણ ત્યાં કહ્યો છે. તે રીતે ભગવા
 નની યાદ રાખનારાઓને આ લોક અને પરલોકની
 ચિંતાનું કારણ દૂર થઈ ગયું છે. ત્યારે શેષે કરીને ચિંતા
 પેદા થાયે? જે મટવા સારુ આ નવરત્ન ગ્રંથ કરવો પ
 ડ્યો એમ અભિપ્રાય સહિત ભગવદીયોને કેમ ચિંતા પેદા
 થાયે? એ પ્રશ્ન વચનને આગલ કરીને ઉપર લખેલા ગ્રં
 થની રીતથી ચાલનારાઓને ચિંતા પેદા થાય જ નહિં.
 એ રીતે ચિંતાની ઉત્પત્તિનું સ્વંડન કચ્યું. ત્યારે ઉપર લખે
 લા ગ્રંથની રીતથી ચાલનારાઓને જેવી ચિંતા પેદા થા

ય છે , તે પ્રકાર કેહેવા સારુ નિવેદનને અધિકારપણું અને તેનો પ્રકાર, કોઈ ગ્રંથમાં કહ્યો નથી, તેથી તે પ્રકારને કહેવા વગેરે એ કરીને નિવેદનનું જરૂરપણું દૃઢ કરવા સારુ જેમને લૌકિક ચિંતા નથી. તે ભગવદીય છે એ ભગવદીયોનું સ્વરૂપ બતાવવા સારુ પહેલાંથી જણાવ્યો જે ચિંતા પેદાશ્વવાનો પ્રકાર, તેને કહેતા શ્રીગુસાઈજી ત્યાંહાં હેતુની વિકલ્પના કહે છે, તે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ડૉથ્થં શબ્દે કરીને આજ્ઞા કરે છે જે ભગવદીયોને ચિંતા કેમ પેદા થાયે? ત્યાં કહે છે જે આરીતેં થાય છે. જે આત્મનિવેદન જેમ એં કચું હોય, તે ભગવત્સેવાને યોગ્ય થાય છે, બીજા નથી થાતા. હવે નિવેદન કરવા પછી ચિંતા શેની થાયે? કેમકે શ્રી ગીતાજીમાં કહેલું છે. (ગી.અ. ૯ શ્લો. ૨૨)

અનન્યાશ્ચિંતયંતો માં, યે જનાઃ પર્યુપાસતે ॥
તેષાં નિત્યાભિયુક્તાનાં, યોગક્ષેમં વહામ્યહમ્ ॥

અર્થ:- જે અનન્ય એટલે ભગવાન વિના જેને બીજું ડૃષ્ટ નથી તે ચારે તરફથી મહારું ચિંતવન કરતા કરતા મહારા સમીપમાં મહારો આશ્રય કરે છે એવા જે છે તે નિત્ય મહારા સન્મુખ પણાયેં કરીને મહારે વિષેં એકાગ્ર ચિત્તવાલા

છે તેમનો યોગ જે પ્રાપ્તિ અને ક્ષેમ એટલે હોય તેની રક્ષા હું
 ચલાવું છું. તેથી આત્મનિવેદીઓને ચિંતા શેની કરવી જો
 ઇએ? નજ કરવી. પણ ત્યાં એવી ચિંતા થાય છે? કે નિર્વાહ
 નિવેદિત અર્થે કરીને કરવો, કે અનિવેદિત અર્થે કરીને
 કરવો. એવી ચિંતા થાય છે તે મટવા સારુ આ ગ્રંથ કરવો
 પડ્યો, એમ ચિંતાના સંભવમાં હેતુની વિકલ્પના કરીને આ
 ચ પક્ષનો પરિહાર કરે છે. કે નિવેદિત અર્થે કરીને નિર્વાહ
 કરવો એ પક્ષ ઘટતો નથી, કેમકે ભગવદીયોથી ભગવા
 નની જણાશ ભગવાનની ઇચ્છા વિના લેવાય નહિં એમ છે,
 અને ભગવાનની ઇચ્છા જાણવામાં અશક્ય પણું છે કેમ
 કે એકાદશ સ્કંધમાં ઓગણીસમા અધ્યાયમાં ભગવ
 દીયોના ધર્મો “શ્રદ્ધામૃતકથાયાં મે” એ વચ્ચે કરીને ક
 હ્યા છે. તે ધર્મો શરીરની સ્થિતિ વિના બનતા નથી તેથી
 શરીરની સ્થિતિના હેતુને ઠરાવતાં નિવેદિત અન્નાદિકે
 કરીને જ નિર્વાહને ઠરાવે છે તેથી ઇચ્છા જાણી શકાય ન
 હિં એમ નથી. એટલે જાણી શકાય છે, ત્યારે ચિંતા શેની
 પેદા થાય? તે ઉપર પ્રકાશમાં લખે છે કે વસ્તુતઃ ઇચ્છા
 હોયે તો પણ સ્વામીની વસ્તુનું ગ્રહણ કરવું, સેવકને ઉ-

ચિત નથી, કેમકે ભગવદ્વાક્યના તાત્પર્યજ્ઞાનનો અભાવ છે. તેથી અનુચિત છે. તે ઉપર વિવૃત્તિમાં શ્રી પુરુષોત્તમજી આજ્ઞા કરે છે જે સેવક એ વિશેષણ હેતુ ગર્ભ છે તેથી ઇચ્છાનું જ્ઞાન થાય, તો પણ પ્રત્યક્ષ આજ્ઞા વિના ગ્રહણ કરે તો ભક્તિમાર્ગથી વિરુદ્ધ જે સ્વતંત્રતા તે સ્ત્રી દોષ પેદા થાય છે એવો અર્થ “સેવકસ્ય” એ વિશેષણે કરીને જણાવે છે. ફરી બીજા પ્રકારથી ઉપયોગના ઉચિત પાણી આશંકા કરીને પરિહાર કરે છે. પ્રકાશમાં કહે છે જે ભગવાનના દેહાદિક તેનું પોષણ ભગવાનની વસ્તુથી કરવું તેમાં અનુચિત શું છે? એમ ન કહેવું. કારણ કે તે દોષાવહ એટલે દોષ પેદા કરે છે હવે દોષાવહનું સ્વરૂપ શ્રી પુરુષોત્તમજી આજ્ઞા કરે છે જે દેહાદિકને ભગવદીયત્વ છે, તો પણ પોતાપણાનું અભિમાન ગયું નથી તેથી દોષ પેદા કરે છે. એ રીતે પહેલા હેતુનો પરિહાર કરીને બીજા હેતુનો પરિહાર શ્રી ગુણાદિજી ‘ન દ્વિતીય’ એ વચન કરીને કરે છે એટલે અનિવેદિત અર્થે કરીને પણ નિર્વાહ કરવો નહિં કેમકે સેવકનો એ ધર્મ નથી તે વાત ઠેરાવે છે જે નિવેદન કરેલા અર્થ તેના પોષણાદિક સારુ તેના

વિચારને પળ અનુચિતપણું છે કેમકે તેનું અભિમાન
 કરે જે મહારો છે તો ભગવદીયત્વનો અસંભવ થાય છે.
 હવે તેનો સુલાસો શ્રીપુરુષોત્તમજી નિવૃત્તિમાં કરે છે
 જે ભગવાને આ આત્મ સમર્પણ તે પોતા પંનાના અ-
 ભિમાનના ત્યાગ સારુજ " આત્મનિવેદિનાં " એ અધિ-
 કારીના વિશેષણ પળાં કરીને કહ્યું છે. એ નિવેદન
 પહેલું કરીને સેવા કરવી, એ સેવા કરવાને મહદ્વિમુગ્ધ
 ભક્તિરૂપી મહોટાઈનું સાધકપણું છે, નહિંતો શ્રીમત્
 ભાગવતના ઓગળીશમા અધ્યાયમાં કહેલા ધર્મો,
 પહેલા અગિઆરમા અધ્યાયમાં પળ કહ્યા છે, ત્યારે
 આહિં એટલે ઓગળીશમા અધ્યાયમાં કહેલા ધર્મો
 માં કાહિં વિશેષતા રહેતી નથી, ત્યારે ઉત્તમ ભક્તિના
 કારણ કેહેવાની જે પ્રતિજ્ઞા તે રદ થાય, પળ ઉત્તમ
 પળું તો ઊપર કહેલા અર્થથી એટલે પહેલા આત્મનિ-
 વેદન કરીને સેવા કરવી, તેથી જ સિદ્ધ થાય છે, તે વિ-
 નાથતું નથી એજ ઉત્તમપળું બીજું નહિં એમ જ્યારે થયું
 ત્યારે ઓગળીશમા અધ્યાયમાં કહેલા ધર્મોને ઉત્તમપ-
 ણું ન માનીયે, તો મહોટા પુરુષને શોધવા લાયક જે ઉ-

તત્તમ ભક્તિ તેનું કારણપણું ઓગળીશમા અધ્યાયમાં
 કહેલા ધર્મોને થાય નહીં, ત્યાં એમ કહેજે એ તો ગમતું
 થયું, એમ ન કહેવું, એમ કહ્યાથી ઓગળીશમા અ-
 ધ્યાયના ધર્મોને પરપણાનું એટલે ઉત્તમપણાનું
 વચન એટલે કહેવું, તેનો વિરોધ આવે, તેથી જેમ બી
 જી નિવેદન કરેલી જણશોમાં આ એટલે આત્મનિ-
 વેદન જેણે કચું હોય તે અભિમાન કરતો નથી, એ
 ટલે મહારા છે એમ જાણતો નથી. તેમ દેહાદિકમાં
 પણ ઘટે છે જો નિવેદન કચ્યા વિનાની જણશો એ
 કરીને દેહાદિકનો નિર્વાહનો વિચાર કરે તો દેહમાં પો
 તાપણાના અભિમાનને દટપણાની પ્રાપ્તિથી પોતાનો
 ધર્મ જે ભગવદીયના ધર્મ તેનો વિરોધ થાય. એ અર્થ
 “દોષાવહત્વાત્” એ એટલે દોષને પેદા કરનાર પણાથી
 એ પદનો સ્વુલાસો છે એ શિતેં ચિંતાના જે બે હેતુ તે
 નો પરિહાર કરીને જે શિતેં ચિંતા થાય, તે પ્રકારની
 આજ્ઞા કરે છે કે એમ જ્યારે થયું ત્યારે દેહાદિકના ના
 શના સંભવથી ભજનનો અસંભવ થઈને નિવેદનને
 વ્યર્થાપત્તિ થાય છે અને આ માર્ગનો ઉચ્છેદ પણ થા

યછે અને નિવેદન કરેતો ભજનનો અધિકાર થાય
 અને અધિકાર થયો એટલે ઉપર લરવેલી રીતે નિર્વા
 હન થાય. ત્યારેં બેહુ તરફથી પાશારજ્ઞુ આંવેછે એ
 પ્રકાશનાં વચનો છે. તે ઉપર શ્રી પુરુષોત્તમજી સુંભા
 સો કરેછે જે એ રીતેં દેહાદિકના નિર્વાહના બે પ્રકારનો
 બાધ થયો ત્યારેં દેહાદિકનો નાશ થાય, તેથી ભજન-
 નો અસંભવ થઈને નિવેદનને વ્યર્થાપત્તિ થાયછે અ
 ને પરિચર્યારૂપી ભક્તિમાર્ગનો ઉચ્છેદ થાય ત્યારેં
 ભગવાનેં ભક્તિના અધિકારનું જે વાક્ય તે ભક્તિના
 પરમ કારણના વાક્યમાં શ્યાભિપ્રાયેં કરીને કહ્યુંછે
 તે વચનના અર્થનું જ્ઞાન ન થયાથી તેનું કહેલું કરવું
 તેને પણ અંગહીન પણું થાયછે તેથી પરમ ભક્તિનો કે
 મલાભ થાય? એ રીતેં ચિંતા થાયછે એ અર્થ છે, એમ
 ચિંતાના સંભવનો ઠેરાવ આગલ કરીને આત્મનિવે-
 દનનું જરૂર પણું રહ્યું નહીં, ત્યારેં પ્રમાણ પુરસ્સર તે-
 ના આવશ્યક પણાને ઠેરાવતા બેહુ તરફની પાશની
 દોરડીને દૂર કરેછે. હવે પ્રકાશમાં શ્રી ગુંસાંડજી ક
 હેછે જે આત્મનિવેદન થયું ત્યારેં ભજનાધિકાર થા-

ય અને તે થયાપછી ઉપર કહ્યા પ્રમાણે શરીરનો નિ
 વાહ ન થાય? એવી શંકા થાય તિહાં કહે છે જે, સ્ત્રી,
 પુત્ર, ઘર, પ્રાણ, એમનું પુરુષોત્તમને વિષે નિવેદન કરવું
 એવી રીતે આત્મનિવેદી મનુષ્યોને મહારે વિષે ભક્તિ
 થાય છે એ રીતનાં વચનોં કરીને આત્મનિવેદનમાં
 આવશ્યકતા છે તે બતાવે છે તે ઉપર શ્લોક (ભા. એ.
 અ. ૩, શ્લો. ૨૮) દારાન્ સુતાન્ ગૃહાન્ પ્રાણાન્,
 યત્પરસ્મે નિવેદનં ॥ અર્થ:- સ્ત્રી, પુત્ર, ઘર, પ્રાણ,
 એમનું પુરુષોત્તમને અર્થે સમર્પણ કરવું ॥ એવં ધર્મે
 મનુષ્યાણામુદ્ધવાત્મનિવેદિનાં ॥ મયિ સંજાયતે
 ભક્તિઃ, કોન્યોર્થો સ્યાવશિષ્યતે ॥ અર્થ:- હે ડ
 હ્વજી ! જે આત્મનિવેદી મનુષ્યો છે, તેમને એવા ધ
 ર્મોં કરીને મારે વિષે ભક્તિ થાય છે. એથી ઉપરાં
 ત કાંઈ પણ પુરુષાર્થ બાકી રહેતો નથી એ વગેરે વ
 ચનોં કરીને નિવેદન જરૂર જોયે. તે ઉપર શ્રી પુ
 રુષોત્તમજી સુલાસો કરે છે જે આ ઉપર લખેલા “દા
 રાન્ સુતાન્” એ વાક્યો એકાદશ સ્કંધમાં પ્રબુદ્ધ્યો
 ગેશ્વરના વચન (ભા. એ. શ્લો.) તન્ન ભાગવતા-

નૃધર્માન્, શિક્ષેદુર્વાત્મદૈવતઃ॥ અમાયયાનુવૃ
 ત્યાયૈસ્તુષ્યેદાત્માત્મદોહરિઃ॥ અર્થઃ- ત્યાં ભ
 ક્તિમાર્ગના ધર્મગુરુ પોતાનાં દેવતા જાણીને શીરવે અ
 ને કપટ વગર તેમની મરજી પ્રમાણે ચાલે તો આત્મ-
 રૂપ અને પોતાનું સ્વરૂપ આપી દેનારા જે હરિ એટ-
 લે દુઃખ હરનારા ભગવાન પ્રસન્ન થાય એવું ન ભગ
 વાનને પ્રસન્ન કરવાના કારણરૂપ ધર્મ કહેવાનો
 આરંભ કરીને તાહાં કહેલું છે જે સ્ત્રી આદિ લઈને ભ
 ગવાનના ઉપયોગી પળાણ કરીને સમર્પણ કરવા તે
 ગુરુપાસેથી શીરવું, એવો ત્યાં શ્લોકના પદનો અર્થ
 છે તેથી સ્ત્રી વગેરેના નિવેદનને ભગવાનના સંતોષનું
 કારણપણું બતાવે છે. અને “એવં ધર્મૈઃ” એ બીજું વ-
 ચન તો ભગવાને ભક્તિના પરમ કારણ કહેવાનો
 આરંભ કરીને ભક્તિના અધિકારીનું “આત્મનિવે-
 દિનાં” એ વિશેષણ બતાવવા સારું કહેલું છે તેથી
 તે ઠેકાણે નિવેદનનું આવશ્યકપણું બતાવે છે હવે
 પ્રકાશમાં આદિ પદે કરીને “દાસ્યેનાત્મનિવેદનં”
 એટલે દાસપણાથી આત્માનું નિવેદન કરવું એ ભગ

વાનનું વચન અને “સ્વગોત્રવિત્તાત્મસમર્પણેન”
 એટલે પોતાનું ગોત્ર, પર્વશો, અને આત્મા તેના સ
 મર્પણે કરીને એ બલીના આચારમાં બતાવનારું વા
 ક્યપણ લેવાયે છે. એ વચનો એ કરીને પોતાનાં સ
 ર્વસહિત આત્માનું સમર્પણ તે ભક્તિમાર્ગમાં જરૂ
 ર કરવાલાયક છે, તેમાં હેતુ અને દૃષ્ટાંત પ્રકાશમાં
 આજ્ઞા કરે છે. જે સાક્ષાત્ શ્રી ગોકુલેશ જે ભગવા
 નુ તેમની સેવાના અધિકાર રૂપી એ નિવેદન છે તે
 થી જરૂર કરવાલાયક છે એ પ્રકાશનાં વચન વ-
 ગેરે એ કરીને એકાદશસ્કંધનાં વચનોનો અર્થ સ્ફુ-
 ટ કરે છે, એમ શ્રી પુરુષોત્તમજી આજ્ઞા કરે છે ત્યાં
 શંકા થાય, જે એ ધર્મે કરીને મનુષ્યોને ભક્તિ થાય
 છે એ વચનમાં પોતાના કરેલા ધર્મો કરતાં મનુ-
 ષ્યપણું પહેલા રહેલું છે, તેથી મનુષ્યપણામાં ધ-
 મોના હેતુ પણાથી અન્વય થતો નથી. તેથી આત્મ
 નિવેદનમાં ધર્મોને કારણ પણાં કરીને તમારાથી
 પણ “આત્મનિવેદિનાં” એ મનુષ્યનાં વિશેષણમાં
 ધર્મોને કારણ પણું તે સારી રીતે કહેવાય છે. તેથી

આત્મનિવેદનમાંજ ધર્મને હેતુ પળું છે. અને આત્મ
 નિવેદનને ભક્તિમાં હેતુ પળું છે. એવાત ઉઘાડી છે
 તેથી આત્મનિવેદનને ધર્મ કરવામાં અધિકાર પળું
 અયુક્ત છે એવી આશંકા કરી સાક્ષાત્ ક્રિયા મૂ-
 કીને ધર્મ કરીને એમ કહેવું, તેમાં બીજ નથી. કાર
 ãકે ધર્મ જો આત્મનિવેદનરૂપી ફલમાં ઉપક્ષી
 ણ થાય તો આત્મનિવેદન કન્યા પછી ધર્મ કરવા
 ની જરૂર જ રહેતી નથી એમ થાય એ પળ એક જા
 તનું દૂષણ છે. દાસપણાથી આત્મનિવેદન પહેલાં
 કહ્યું છે, દાસપણાથી જે ન્યૂન શ્રદ્ધામૃત કથાદિ ધ
 ર્મ તેથી પેદા થયેલું જે આત્મનિવેદન તે પરમ કાર
 ã કેમ કહેવાય? તેથી આત્મનિવેદનને અધિકાર
 પળું જણાવવા સારુ “ આત્મનિવેદિનાં ” એ વિશે-
 ષણ છે, એવું આ વચન છે. એવો નિશ્ચય છે, એમ
 જાણવું, ત્યારે ઠન્યું શું? જે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, વૈશ્ય,
 એ ત્રણ વર્ણમાંથી હરેકને વેદના કર્મનો અધિકાર
 છે પણ ગાયત્રીના ઉપદેશથી પેદા થયેલા સંસ્કાર
 વિના તેમને વૈદિક કર્મ કરવાની યોગ્યતા થતી નથી

तेमजनीचेना श्लोकमां छे (भा०स० श्लो०)

देवोऽसुरोमनुष्योवा, यक्षोगंधर्व एवच ॥ भ-
जन्मुकुंदचरणं, स्वस्तिमान्स्याद्यथावयम् ॥

अर्थः-देव, अस्वर, मनुष्य, यक्ष, गंधर्व, एमुक्ति
आपनारा जे मुकुंद भगवान्, तेमनां चरणारविंद
ने भजे ते सुखी थाय. ए प्रल्हादनुं वाक्य छे अने
वली एकादश स्कंधमां कह्युं छे. (भा. ए. श्लो.)

कोनुराजनिन्द्रियवान्, मुकुंदचरणांबुजम् ॥
न भजेत्सर्वतोमृत्युरुपास्यममरोत्तमैः ॥

अर्थः-हे राजा ! मनुष्य छे तेने चारे तरफ मृत्यु छे,
अने मुकुंद एटले मृत्युथी छोडावनारा एवा भग
वाननुं चरणांबुज छे ते जे अमरमां पण उत्तम छे
एवा पुरुषोने उपासना करवा लायक छे एम छुतां
इन्द्रियवालो कोण एने नहिं भजे ? एवचनें करीने
हाथ पग छे तो आ केम न भजे ? तो पण निवेदन वि
ना तेने महदभिलषित भक्तिनी योग्यता नथी था-
ती एवं निवेदननुं स्वरूप न समजे, त्यारे भजननी
सिद्धि न थाये तेवात प्रकाशमां श्रीगुसांईजी खु

હ્લી કરે છે એમ વિવૃત્તિમાં શ્રીપુરુષોત્તમજી કહે છે નહિં તો નિવેદિત થયેલી સ્ત્રીના પરિગ્રહની વ્યર્થાપત્તિ થાયે તેથી કહેલી રીત પ્રમાણે જરૂર તે જાણવું જોઈએ અને ભગવદ્વાક્યમાં “ આત્મ-નિવેદિનાં ” એ વિશેષણ છે તેથી આત્મનિવેદી ન થાય તો તે સેવામાં કામ ન આવે તેથી કહી જો રીત તે રીતે ગાયત્રી સંસ્કારથી ઉત્પન્ન થયેલો જે ઉપનયન સંસ્કાર તે એક એક માણસને થઈને તેને તેને વેદના કર્મનો અધિકાર કરે છે તે જેમ, વેદના કર્મનો ઉપકાર કરનારાં જે દેહાદિ નિર્વાહમાં કામ આવે એવાં જે ભિક્ષાદિક કર્મો, તેમને જેમ આડો આવતો નથી તેમજ ઉપર કહેલી રીતે નિવેદન રૂપી જે સંસ્કાર, તે ભજનને ઉપકાર કરનારો એવો દેહાદિ નિર્વાહમાં કામ આવે એવો જે નિવેદિત વસ્તુનો ઉપયોગ તેને આડો આવતો નથી તેથી બેહુ તરફની ફાંચી નથી. એ એનો અર્થ છે. આદિ જે દારપદ મૂક્યું છે તેમાં પુત્રાસ એ સર્વ આવી ગયાં, ‘ઉત્તરક્ષણ’ એટલે તે પછી તરત એણે જે પ

दछे ते जरूर करवा बाबतनुं छे. तरत करवुं एम
 नथी. केम के अशक्योपदेश थाय अथवा नि
 वेदन करेथी जो काम न आवे तो तरतज परि
 ग्रहने व्यर्थापत्ति थाये एम अन्वय करे तो एमां
 दोष नथी. एरीतें उपर कहेला बे वाक्यनो विचा
 रफरी कन्यो के दारादिनुं निवेदन, पोताना आ-
 त्मा सहित कराय छे ते पोतानो जूदो धर्म छे. अने
 स्त्रीओ वगेरे पोते करे ते अधिकार सारुं एम जणा
 यछे तेथी पोतानुं सर्वस्व निवेदन कन्युं तो पण पो-
 त पोता सारु जुदुं करवुं जोएं तेथी बहु सुंदर आपें
 आज्ञा करी जे एना परिग्रहनी व्यर्थापत्ति थाये ए व-
 चन कल्याणी भगवदिच्छानुं ज्ञान थाय छे. त्यां कहे
 छे जे एरीतें बेहु तरफथी दोरडीनी फाशी दूर थाओ
 तो पण भगवानने निवेदन कीधेली वस्तु पाछी केम
 लेवाय? एवी शंका थाय, त्यां प्रकाशमां कहे छे. जे
 दान कस्युं होय ते पोताने काम न आवे कांहि निवेदन
 मां एम नथी एटले निवेदन कीधेली जणशो सम-
 र्प्या पछी काम आवे छे त्यां शंका करे छें जे केम

કામ આવે? ત્યાં કહે છે જે નિવેદિત જણશો છે તેનો ભગવાનને અર્થે ભોગ થવો. તે પ્રસાદ પોતાને ઉપ-ભોગ કરવો ઉચિત છે, નહિં તો સ્ત્રીના પરિગ્રહને વ્યર્થાપત્તિ થાયે. એ રીતે ઉભય પાસ નિવૃત્તિ થા-ઓ પણ આજ્ઞાવિના લેવાય તો તેમાં દોષ પેદા થા-ય, તેનું કેમ? ત્યાં કહે છે જે દાન કચ્ચું હોય તે પો-તાના વિનિયોગમાં આવતું નથી. કેમ કે દાન એટ-લે પોતાના પણાનો ત્યાગ કરવો અને બીજાની સ-ત્તા તેમાં પેદા કરવી અને શાસ્ત્રની આજ્ઞાથી “ તુ-ભ્યમહંસંપ્રદદે ” इत्यादि શબ્દોથી સંકલ્પ કરીને આપવું, તેનું નામ દાન તે જે જણશનું કચ્ચું હોય, તે જણસ પાછી કામ ન આવે કેમ કે તેમાં દ્વેષાપહાર દોષ આવે છે અને નિવેદન એટલે તદીયત્વ અનુસં-ધાન પૂર્વક જેને નિવેદન કરું છું તેનું છે એમ પો-તાપણનું તથા પોતાના પણાનું અભિમાન ત્યાગ કરે, પણ પોતાની સત્તાનો ત્યાગ ન કરે, ત્યારે એમ ઠ-ચું જે પોતાના અભિમાનના ત્યાગને અનુકૂલ નિ-વેદન કરું છું એમ થાય તે પહેલાના કહેલા વ્યાં

પારથી વિલક્ષણ વ્યાપાર થાય છે. તે જ્યારેં કરિ
 એ, ત્યારેં નિવેદન કીધેલી જણશો ઉપર કહેલી રી
 તેં પોતાના વિનિયોગમાં આવે, અને તે દત્તાપહાર
 દોષ પેદા નં કરે. એમ જો ન હોયતો નિવેદિત અન્ન
 નું ભોજન ન થાયે અને અનિવેદિત લેવાની રીત ન
 થી અને પોતાના પણાનો ત્યાગ અને બીજાની સત્તા
 પેદા કરવી એને અનુકૂલ દાન અને નિવેદન બે જો
 સરસ્વાં માનિયેં અને કાંઈ ફેરફાર નથી એમ મા-
 નિયેં ત્યારેં પુરાણમાં અનિવેદિત લેવાય નહિં, નિ-
 વેદિતજ લેવાય, એમ કહ્યું છે તે વાતને વિરોધ
 આવે તેથી દાન અને નિવેદન બેહુજૂદાં છે॥શ્લોક॥
 નૈવેદ્યશેષં તુલસીવિમિશ્રં, વિશેષતઃ પાદજલે
 ન સિક્તં ॥ યોઽશ્નાતિ નિત્યં પુરતો મુરારેઃ પ્રા-
 પ્રોતિયજ્ઞાયુતકોટિપુણ્યં ॥ અર્થ:- ભગવાનની
 આગલ ધરેલું જેમાં તુલસી સમર્પી હોય, અને વિ-
 શેષતાથી ચરણામૃત છાંટ્યું હોય અને તે પ્રસાદ
 ભગવાનની આગલ એટલે મંદિરપાસેં જો રવાય, તે
 દશ હજાર વરવત કરોડ યજ્ઞનું ફલ પામે ॥ એમ હ

રિવલ્લભસુધોદયમાં કહ્યું છે. વલી ત્યાંજ કહ્યું છે.

॥શ્લોક॥ ॥ષડ્ભિર્માસોપવાસૈસ્તુ, યત્ફલં
પરિકીર્તિતં ॥ વિષ્ણોર્નૈવેદ્ય સિવ્યેન, તત્ફ
લં ભુંજતઃ કલૌ ॥૧॥ અર્થઃ- છ મહિના ઉપવા

સ કન્યાથી જે ફલ થાય છે તે ફલ પ્રભુના પ્રસા

દનો એક કોલિયો લેવાથી કલિયુગમાં થાય છે, હ

વે ગરુડપુરાણમાં પણ કહ્યું છે તે ॥શ્લોક॥ ॥પા

દોદકં પિબેન્નિત્યં, નૈવેદ્યં ભક્ષયેદ્દુરેઃ ॥ શે

ષા ચ મસ્તકે ધાર્યા, ઇતિ વેદાનુશાસનં ॥

અર્થઃ- હરિનું ચરણામૃત તે નિત્ય પીવું અને નૈવેદ્ય

ઘટલે પ્રભુને ધરેલું પ્રસાદી રાવું . અને શેષ જે તુ

લસી માલા વગેરે માથે ચઢાવવાં એવી વેદની આ

જ્ઞા છે. વલી બ્રહ્માંડ પુરાણમાં કહ્યું છે તે ॥શ્લોક॥

॥પત્રં પુષ્પં ફલં તોય મન્નં પાનાદ્યમૌષધં ॥

અનિવેદ્ય ન ભુંજીત યદાહારાય કલ્પિતં ॥

અર્થઃ- તુલસી વગેરેનાં પાન, કમલ વગેરેનાં ફૂલ,

ફલ અને જલ, અને બીજી દૂધ વગેરે પીવાની જ-

ણશો અને ઔષધ તે પ્રભુને નિવેદન કન્યા વગર

રવાવું નહીં ॥ અનિવેદ્ય ચ ભુંજાનઃ, પ્રાયશ્ચિ
 ત્તી ભવેન્નરઃ ॥ તસ્માત્સર્વં નિવેદ્યૈવ, વિ-
 ણ્ણો ભુંજીત સર્વદા ॥ અર્થઃ- નિવેદન કન્યાવગ
 ર સ્વાય તોં રવાનારો પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા લાયક થાય
 માટે વિષ્ણુને નિવેદન કરેલું જ સર્વદા રવાવું ॥ હવે
 પદ્મ પુરાણમાં ગૌતમ અંબરીષને કહેછે ॥ શ્લોક ॥
 અંબરીષ ગૃહે પક્કં, સદા ભીષ્ટં યદાત્મનઃ ॥ અ
 નિવેદ્ય હરે ભુંજન્સમજન્મનિ નારકી ॥ ૧ ॥
 અંબરીષ નવં વસ્ત્રં, પાનમન્નં રસાદિકં ॥ કૃ
 ત્વા વિષ્ણુ પભોગ્યં તુ, સદા સેવ્યં હિ વૈષ્ણવૈઃ
 ॥ ૨ ॥ અર્થઃ- હે અંબરીષ ! ઘરમાં જે રસોઈ કરી
 હોય અને જે પોતાને સદા ગમતું હોય, તે હરિને નિવે
 દન કન્યાવિના જો રવાયતો સાત જનમ સુધી નરક
 માં જાય. હે અંબરીષ ! નવું વસ્ત્ર, ફલ, અન્ન, અને ર-
 સાદિક એટલે તેલ, ઘી વગેરે વિષ્ણુને આરોગવા લા
 ચક કરીને વૈષ્ણવોને સદા ભોગવવું. વલી શ્રીમ-
 દ્વાગવતના ષષ્ઠ સ્કંધમાં અદિતિના પ્રયોવ્રતના સ-
 માપ્તિમાંના છેલ્લા અધ્યાયમાં કહ્યું છે ॥ શ્લોક ॥

શ્રીભાગવતે ષષ્ઠસ્કંધે અદિતિપયોવ્રતેસમાસ્ય-
 ધ્યાયે॥ ઉદ્દાસ્ય દેવં સ્વે ધામ્નિ, તન્નિવેદિતમ
 ગ્રતઃ॥ અદ્યાદાત્મવિશ્તંઘ્યર્થ, સર્વકામાસયે
 તથા॥ અર્થઃ- દેવને પોતાના ધામમાં વિસર્જન ક-
 રીને તેમને નિવેદન કરેલો પ્રસાદ, આગલથી લઈ-
 ને પોતાનું અંતઃકરણ શુદ્ધ થવા સારુ તથા સર્વ કા-
 મના પૂરી થવા સારુ સ્વાત્મ તેણે કરીને એજ નિવેદિત
 અર્થનો જ્યારે ભગવાનને અર્થે વિનિયોગ થયો ત્યા-
 રેં ભગવાનને આપેલો પ્રસાદ જાણીને લેવો તે યો-
 ગ્ય છે અને અમેં આપના ઉચ્છિષ્ટ સ્વાનારા દાસ છૈં
 યેં એ વગેરે ઉદ્ધવજીના વચનોથી સિદ્ધ થાય છે. એ વ-
 ચનો છે તે અંતઃકરણ શુદ્ધ કરે છે ત્યારેં ઠન્યું શું?
 જે ભગવાનનું આપેલું લે, તે દાસનો ધર્મ છે તેથી એ-
 મ લેવાની આજ્ઞા અર્થથી એટલે વગર હરકતેં સિદ્ધ
 થાય છે. એ રીતેં તમારા ભોગવેલા અમેં ભોગવિં છૈં
 યેં. એ વચનોમાં અચેતન પદાર્થોનો ભોગ કહ્યો છે,
 ત્યારેં સ્ત્રીયાદિકનો ભોગ કરીં તો દોષ થાય. એ
 વી શંકા ન કરવી. ભગવાનના પાકાદિકમાં એટલે

રસોઈ વગેરેમાં એનો વિનિયોગ થાય તેથી દોષ નથી
 એશીતેં સિદ્ધાંતરહસ્ય ગ્રંથમાં કહ્યું છે. તેનો નિશ્ચય
 કયો ત્યારેં સિદ્ધાંતરહસ્યના કહેલા પ્રકારેં ચિંતા
 થાતી નથી. ત્યારેં કઈ રીતેં ચિંતા થાય ? તે પ્રકારની
 આજ્ઞા કરતા કહે છે. જે નિવેદિત વસ્તુ થઈ રહ્યા પછી
 આગલ પાછી ધરવા સારુ ઉદ્યમ કરવો, કે નહીં ? અ
 ને કરે તો બહિર્મુશ્વતા થાય અને ન કરે તો સેવા થાય
 નહિં. વલી દુત્રાસ્ફરેં ઇંદ્રપ્રત્યેં કહ્યું છે ॥ શ્લોક ॥
 ત્રૈવર્ગિકાયાસવિઘાતમસ્મત્પતિર્વિધત્તે પુ
 રુષસ્ય શત્રુ ॥ તતોનુમેયો ભગવત્પ્રસાદો,
 યો દુર્લભો કિંચન ગોચરોન્યૈઃ ॥ અર્થઃ-હે ઇંદ્ર!
 ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રિવર્ગનાં સાધનો તેને અમા
 રા પતિ ભાંગી નાખે છે. તેથી જે ભગવાન વિના બી
 જાને જાણતા નથી તેમને થાય છે અને બીજાઓને
 દુર્લભ છે. એવી ભગવત્કૃપાનું અનુમાન કરવું એ વ
 ચનથી ભગવાનનો કરેલો પ્રતિબંધ પણ ચલન કર
 વામાં થાયે, અને જો ચલન ન કરે, તો ભોગ ધરવાની
 જાણી ઘરમાં હોય નહિં તેથી દુઃખ થાય. એવી

ચિંતા થાય છે. એમ સંવાદને પૂરો કરીને હવે ગ્રંથનું
વ્યાખ્યાન શ્રી ગુંસાંડીજી કરે છે.

॥ મૂલશ્લોક ॥

ચિંતા કાપિ ન કાર્યા, નિવેદિતા
ત્મભિઃ કદાપિ ॥ ભગવાનપિ પુ
ષ્ટિસ્થો, ન કરિષ્યતિ લૌકિકીં
ચ ગતિમ્ ॥ ૧ ॥ ॥ ૬૩ ॥ ॥

અર્થ:- જેણે નિવેદન કચ્યું છે, તેમણે કોઈ વચ્ચે
કોઈ પ્રકારની પણ ચિંતા ન કરવી. કેમકે પુષ્ટિમાં
રહેલો જીવ છે તેથી લૌકિક ગતિ પણ નહિ કરે. હ
વે ભાવાર્થ કહે છે જે કોઈ પ્રકારની ચિંતા ન કરવી,
લૌકિક ચિંતા તો ભગવદીયને ન હોય પણ ભગવાન
ને સારુ પણ ચિંતા ન કરવી. તે ‘કાપિ’ એ પદે ક-
રીને આજ્ઞા કરે છે. એટલે કોઈ રીતની ચિંતા ન ક-
રવી; સિદ્ધાંત રહસ્યની કહેલી રીતે અને તેનો સા
ર પેદા કરનારી ઉપર કહેલી રીતે લૌકિક ચિંતા હો
ય નહીં અને વલી પહેલાં કહેલી રીતે ભગવાનને અ
ર્થે પણ ન કરવી. તેથી ‘કાપિ’ પદ મૂક્યું છે. હવે

चिंता न करवी. तेना कारण जाणवानी अपेक्षामां
 कहेछे के जेणें आत्मानुं निवेदन कय्युं छे, तेणें चिं-
 ता न करवी. अने वली भगवान पण पुष्टिस्थ छे
 ए बे चिंता न करवानां कारण छे. अंगीकार कय्यो
 छे, तेणें करीने पोताना मनथीज करशे एवो विश्वा-
 स जरुर जोयें. तेथी चिंता न करवी, त्यां शंका
 थाय जे जरुर विश्वास जोडएं. ते केम? त्यां कहे
 छे जे ब्रह्मास्त्र चातक न्यायें करीने जरुर जोयें. के-
 म के जो अविश्वास थाय तो जेम हनुमान जीने ब्र-
 ह्मास्त्रमां राक्षसोएं बांध्या पण रावणने अविश्वा-
 स थयो जे आवो मोहोरो जबर बांदर ते ब्रह्मास्त्रमां
 बांध्यो केम रहेशे? एवो अविश्वास थयो तेथी ब्र-
 ह्मास्त्र छूटी गयुं. एटले ब्रह्मास्त्र काम न आव्युं, ते
 म जो निवेदनमां अविश्वास होय, तो निवेदननुं
 फल न थाय, तेथी निवेदित आत्माभि ए पदे क-
 रीने सूचवेलो चिंता न करवानो हेतु ए एक हेतुनुं
 व्याख्यान थयुं. हवे बीजा हेतुनुं व्याख्यान करे-
 छे जे भगवाननो पण एवो नियम छे जे जेनो अं

ગીકાર કચ્ચો છે, તેનું સ્વામિત્વ માને છે અને ભગવા-
 નનો અંગીકૃતનું પાલન કરવું, એવો નિયમ છે તે ઉપર
 શ્રી ગીતાજીનું વાક્ય. (ગી. અ. ૧ શ્લો. ૨૨) ॥ અ-
 નન્યાશ્ચિંતયંતો માં, યે જનાઃ પર્યુપાસંતે ॥ તે
 ષાં નિત્યાભિયુક્તાનાં, યોગક્ષેમં વહામ્યહમ્ ॥
 અર્થ :- જે અનન્ય એટલે ભગવાન વિના જેને બીજું દૃષ્ટ
 નથી તે ચારે તરફથી મહારું ચિંતવન કરતા કરતા મ-
 હારા સમીપમાં મહારો આશ્રય કરે છે એવા જે છે તે નિ-
 ત્ય મહારા સન્મુખ પઠાવે કરીને મહારે વિષે એકાગ્ર
 ચિત્તવાળા છે તેમનો યોગ જે પ્રાપ્તિ અને ક્ષેમ એટલે
 હોય તેની રક્ષા હું ચલાવું છું. ॥ એવચ્ચને કરીને આ-
 પેં કહ્યું જે અનન્ય થઈને મને ભજે, અને મારે વિષે જે-
 નું ચિત્ત હોય, તેનો યોગ ક્ષેમ હું ચલાવું છું. એવચ્ચને ક-
 રીને નિશ્ચય થાય છે. તેમાં પણ વિશેષ બતાવે છે કે ક-
 દાચિત્ત પરીક્ષા સારુ અથવા પ્રારબ્ધ ભોગવાવવા સા-
 રુ પ્રભુ નિર્વાહ કરવામાં વિલંબ કરે તો એ પણ ચિંતા
 ન કરવી તે સારુ કદાપિ શબ્દ મૂક્યો છે, કદા અને અ-
 પિ એ બે શબ્દે કરીને યુક્ત છે એવો ઇતિ શબ્દ તેણે ક-

રીને ચિંતા ન કરવી, ઉપર કહેલા બે પ્રકારમાંથી કો
 ઈ પ્રકાર થાય તો પણ ચિંતા ન કરવી તેમાં એજ બે હે
 તુ છે જે એક તો નિવેદિતાત્મા છે અને બીજો હેતુ એ જે
 ભગવાન પુષ્ટિસ્થ છે તે બતાવવા સારુ છેલું ઇતિ પદ
 મૂક્યું છે ઇતિ શબ્દ સહિત પાઠ કરે તો ઉપગીતી છંદ
 થાય છે. વૃત્તરત્નાકરમાં એનું લક્ષણ કહ્યું છે અને
 જ્યારે ઇતિ પદ વિના પાઠ કરે ત્યારે વૃત્તગંધી ચૂર્ણિ
 કા છે એમ જાણવું, છંદ ન જાણવો ત્યારે એનો હેતુ
 અર્થમાં કહ્યો છે તેજ, ત્યાં શંકા થાય જે એવાત
 સ્વરી છે જે જીવમાં પોતાના આજ્ઞાકારિ પણું ભગવા
 ન જોડીને એને જોડે તે પૂરું કરે છે જેમ ઉપર ગીતા
 જીમાં કહ્યું છે જે જે મને અનન્ય થઈને ભજે, તેનો યો
 ગક્ષેમ હું ચલાવું છું. તેમ ભગવાન પોતાને અર્થે અ-
 થવા જીવને અર્થે નિર્વાહ કરશે પણ હલકા અધિ
 કારીમાં એમ નિર્વાહ કરશે કે નહિં? એવી ચિંતા થા
 યેજ એવી શંકાનું સમાધાન શ્રી આચાર્યજી કરે
 છે એવાત વિચારીને પ્રકાશમાં એ શ્લોકના ઉત્ત
 રાર્ઘનું અવતરણ કરે છે એટલે એની વાત શંકા-

રૂપે કરીને ચલાવે છે જે લોકની પેઠેં કોઈ વચ્ચે
કુટુંબમાં આસક્તિ હોય તો પોતાની પળ લૌકિક ગ
તિ કોઈ વચ્ચે પ્રભુ કરે, 'સ્વસ્થાપિ' એળેં કરીને
ભગવાન પળ લૌકિક માલકની પેઠેં કરે, જેમ લૌકિ
કના પ્રભુ જે રાજાદિક છે તે પોતાના સેવકનું પોતા
ના કામમાં મન નહોય અને એના પોતાના ઘરના કા
મમાં મન હોય ત્યારેં એમ જાણે છે જે જોયેં એમ એ
નું થાઓ. તેમ ભગવાન પળ કોઈ વચ્ચે એમ કરે,
તો શું કરવું? તેનું વ્યાખ્યાન કરે છે કે જીવ પુષ્ટિ-
માં આવ્યો છે તેથી લૌકિકની પેઠેં નહિં કરે, કેમ
કે પોતાના પળથી જ તેમનો અંગીકાર કયો છે
એવો એ જીવ છે એટલે પુષ્ટિમાર્ગનો છે. પુષ્ટિસ્થ એ
ટલે ભક્તિના કારણરૂપી અનુગ્રહ વાળો છે એટલે
જેની ઉપર અનુગ્રહ થયો છે એવો એ જીવ છે તેથી મ
ર્યાદા માર્ગનાં વૈરાગ્યાદિ એમાં ન હોય, તો પળ લૌ-
કિક ગતિ નહિં થાય તેથી શ્રી મહાપ્રભુજી એ એમ-
જ નિવેદન કરાવ્યું છે. તેથી એની પોતાના સંબંધી
માં આસક્તિ હોય તો પળ લૌકિક ગતિ નહિં કરે.

જેમ નારદ ઋષિનાં વચન સત્ય કરવા સારુ નલકુ
 બર અને મણિગ્રીવ ઉપર અનુગ્રહ કય્યો એવાત શ્રી
 મદ્ભાગવતના દશમસ્કંધના બીજા અધ્યાયમાં ક
 હિ છે. (ભા.દ. અ.૨ શ્લો.૩૧) સ્વયંસમુત્તીર્ય
 સુદુસ્તરં ઘુમન્, ભવાર્ણવં ભીમમદભ્રસૌ-
 હ્રદાઃ ॥ ભવત્પદાંભોરુહનાવમત્રતે, નિધા-
 યયાતાઃ સદનુગ્રહો ભવાન્ ॥ અર્થઃ- સત્પુરુ
 ષો પોતેં તો સારીરીતેં જન્મરૂપી મયાનક સમુદ્રને
 ઉતરીને નિર્મલ સ્નેહવાલા છે તેથી ભગવાનના ચર
 ણારવિંદરૂપી નાવ આંહિં રાखીને ગયા કેમ કે. ?
 આપ સદનુગ્રહ છો. ભગવાનને ગમતો એવો જે ભક્તિ
 માર્ગ તેના ચલાવનારા શ્રી આચાર્યજી છે તેમના અનુ
 ગ્રહ વાલામાં ભગવાનનો અનુગ્રહ સિદ્ધ છે કેમ કે
 પોતાના જાણીને અંગીકાર કય્યો છે તેથી લૌકિક ગ
 તિ નહિં કરે. જેમ વૃત્રાસુરેં કહ્યું છેજ. (ભા.ષ. અ.
 શ્લો. ૭) મમોત્તમશ્લોકજનેષુ સર્વ્યં, સંસા
 રચક્રે ભ્રમતઃ સ્વકર્મભિઃ ॥ ત્વન્માયયાત્મા
 ત્મજદારગેહેષ્વાસક્તચિત્તસ્ય નનાથભૂયા

તૂ ॥ અર્થ:-ઉત્તમ શ્લોક જે ભગવાન તેમના જનમાં મહારૂં સરવા પણું એટલે શરીર, દીકરા, અને સ્ત્રી તે- માં આસક્ત થયેલું છે ચિત્ત જેનું એવો જે હું તે કર્મ કરી ને સંસાર ચક્રમાં ભ્રમણ કરનારો છું તેને ઉપર લરવેલું સરવ્ય થાઓ અને ભગવાનને તે કહે છે કે તમારી મા યાથી આસક્ત ચિત્ત જેનું થયેલું છે એવો જે હું તેને ઉપર લરવેલું સરવ્ય થાઓ ॥ એ રીતે મહારે કર્મ કરીને સંસાર ચક્રમાં ભ્રમ્યો એ ન્યાયે કરીને પ્રારબ્ધ એનું કારણ છે ત્યારે પોતાના પ્રારબ્ધને વિચારીને ચિંતા ન કરવી એમ ન જાણવું જે ભગવાન ઉદાસીન થયા છે. એ રીતે જેમ ચિત્ત જામા ન કરવું તેમ તનુ જામાં પણ ન કરવું. શરીરનું સૌ કાર્ય ન હોય તોય ચિંતા ન કરવી. એટલે પહેલાં કહેલી રીતે પડશાની સેવા કરવી. તેમાં ચિંતા ન કરવી. તેજ રીતે શરીરની સેવામાં પણ ચિંતા ન કરવી. કેમ કે લૌકિક રીતે ભગવાન નહિં કરે, ત્યાં મૂલમાં ચકાર છે તેનો અન્વય ક્રિયાની સાથે થાય છે. એ ચ વે અર્થમાં છે એક અવધારણમાં બીજો સમુચ્ચય માં એટલે લૌકિક ગતિ નહિં કરે તેમ વૈદિક ગતિ પણ

નહિં કરે. જેમ મર્યાદા માર્ગમાં અક્ષરની પ્રાપ્તિ સારુ
 સાધનની ગરજ રહેછે તેમ પ્રભુ નહિં કરે અને લૌકિ-
 કની પેઠેં પણ નહિં કરે, એ સમુચ્ચયનો અર્થ છે અને
 અવંધારણમાં સપ્તમી વિભક્તિ લાગેછે એટલે લૌકિ-
 કગતિ કાહિં પણ નહિં કરે. જેમ ચાક્રાયણ હતો તેને
 આપત્તિ આવી તે વચ્ચે બીજાના સ્વાધેલા કલ્માષા
 દિ અન્નનું ભક્ષણ કર્યું તે વેદમાં સંભલાયછે એરીતેં
 ભક્તિમાર્ગવાલામાં એવું કાહિં સંભલાતું નથી જેમ શ્રી
 ગીતાજીના યોગક્ષેમ વહન વાક્યમાં કહ્યું છે. તે પ્રમા-
 ãે અનન્ય થઈને મહારું ચિંતન કરે અને સેવા પણ મારી
 કરે તેનો યોગક્ષેમ હું કરું છું એવચનમાં કહ્યા પ્રમાણે.
 પણ ચિંતા ન કરવી “સર્વત્રાનુમિતિ” એ વ્યાસસૂત્રમાં
 એ વાત જણાય છે હવે આથી આગલ આમાં એક દોષ
 ઉત્પન્ન થાય છે એવી આશંકા પોતેં કરેછે એવું શ્રી ગુ-
 સાર્ંડજી મનમાં લઈને આગલની વાત ચલાવેછે જે એમ
 જ્યારેં થશે, ત્યારેં શુશીથી વ્યવહાર થશે એટલે જેને
 જેમ જોયેં તેમ ચાલશે અને એવો વ્યવહાર થાય તો
 બહિર્મુશ્વતા થાય એ શંકાનું શ્રી ગુસાર્ંડજીનું ભરવું

તેનું વ્યારવ્યાન શ્રી પુરુષોત્તમજી કરે છે જે કુટુંબમાં
આસક્તિ થઈ ત્યારે પણ જો ભગવાન નિર્વાહ ચલાવશે
એમ જાણી ભોગ ધરવા સારુ કૈશજ ન કરવો એવા
વિચારે કરીને સ્વચ્છંદ વ્યવહાર પ્રાપ્તિ થશે. ત્યારે ત
રેહ તરેહનું બહિર્મુખ પણું થશે એવું સંકટ આવી પડે,
ત્યાં કેમ કરવું? તે આજ્ઞા કરે છે.

॥ મૂળ શ્લોક ॥

નિવેદનં તુ સ્મર્ત્તવ્યં, સર્વથા તાદૃ
શૌર્જનેઃ ॥ સર્વેશ્વરશ્ચ સર્વાત્મા,
નિજેચ્છાતઃ કરિષ્યતિ ॥ ૨ ॥

અર્થ:- સર્વથા તાદૃશૌ એ પદની રીતે આત્માદિકનું નિ
વેદન કચ્યું છે તેથી ભગવત્સેવાદિકમાં તત્પર તેમની
સાથે (જેને આગ્રંથનો ઉપદેશ થાય છે) તેને નિવેદનનું
તો સ્મરણ કરવું જોડયે અને સર્વથા એ પદની રીતે નિ
વેદનનું સ્મરણ જરૂર કરવું જોડયે અને સર્વદા એ પાઠ
ની રીતે બધી વસ્તુ નિવેદનનું સ્મરણ કરવું જોડયે
અને નિવેદનં ચ એ પાઠની રીતે નિવેદનનું પણ સ્મરણ ક
રવું જોડાં કેમ કે સર્વના ઈશ્વર અને સર્વના આત્મા એ

વા ભગવાન છે તે પોતાની અથવા પોતાનાઓની ઇચ્છા
 થી કરશે ॥૨॥ જ્યારે આસક્તિ હોય, ત્યારે પણ નિવેદ
 નનું સ્મરણ કરવું એટલે પછી બહિર્મુખતા નહિં થાય?
 કેમ કે સર્વદા ભગવાનની સ્મૃતિ રહિ આવશે અને
 અહંકાર મટી જાશે. હવે નિવેદનનું સ્મરણ કરવું ક
 હું છે તેનો અભિપ્રાય આપ શ્રી ગુસાંઈજી આજ્ઞા કરે
 છે જે સદા સર્વત્ર બધા કામમાં ભગવાનનું છે એવું સ્મ
 રણ રહેશે ત્યારે બહિર્મુખતા નહિં થાય. તુ શબ્દ મૂ-
 ક્યો છે તે એટલા સારુ મૂક્યો છે કે વિત્તજા તથા ત
 નુજા સેવાની ચિંતા ન કરવી. પણ નિવેદનનું તો સ્મ
 રણ કરવું, એ વ્યાખ્યાન ઉપર શ્રી પુરુષોત્તમજી
 આજ્ઞા કરે છે જે આત્મનિવેદન છે તે સેવાનો અ
 ધિકાર થાવા સારુ ત્યારે એ સંસ્કાર ઠય્યો એવો ભ
 ગવાનનો અભિપ્રાય છે એવાત પહેલાં ઠેરાવી છે.
 ત્યારે સર્વદા એણે સેવા કરવી જ તેથી જો આત્મ
 નિવેદન કય્યા પછી સેવા કરતા હોય ત્યારે બધ્યા
 અંશમાં જડ અને ચેતન બધું ભગવાનનું છે. એવું
 યાદ રહે, ત્યારે બહિર્મુખતા ન થાય, આહિં તુ

શબ્દેં કરીને નિવેદનનું સ્મરણ પણ પ્રાપ્ત થાય છે. પછે નિવેદનના સ્મરણ એકલાની જરૂરીયાત બતાવી છે. એમ કેહે ત્યાં કહે છે જે પેહેલાથી કહ્યું છે જે બધી વસ્તુ સેવામાં પણ નિવેદનનું સ્મરણ કરવું. પણ જો સેવાની અશક્તિ હોય, તો સેવા ક્યાંથી થાય? તો એ પણ નિવેદનનું સ્મરણ તો કરવું પણ તેની કાહિં જરૂર નથી, એ જાણવા સારુ તુ પદ નથી મૂક્યું, પણ નિવેદનના સ્મરણને અનુકલ્પતા બતાવે છે. એટલે ગોણતા બતાવે છે. એટલે સેવા કરવામાં પણ નિવેદનનું સ્મરણ રાખવું. અને સેવા નબને તોય પણ નિવેદનનું તો સ્મરણ રાખવું. તેથી પહેલાના વાક્યમાં દોષ નથી. હવે પહેલાં કહ્યું તે દૃઢ કરવા સારુ “નિવેદનં ચ સ્મર્તવ્યં” એવો પાઠ છે ત્યાં કહે છે જે ચકાર છે તેથી નિવેદનનું પણ સ્મરણ કરવું, એટલે સેવા પણ કરવી, અને નિવેદનનું સ્મરણ પણ કરવું. હવે સર્વથા પદનું વ્યાખ્યાન કરે છે. સર્વથા એટલે જરૂર કરવું, એવી આવશ્યકતા બોધન કરે છે અથવા બીજો અર્થ એ જે સર્વ પ્રકારથી તાદૃશ એટલે બધી રીતિથી તેવા એટલે નિવેદિત આત્મા પણાઈ કરીને

સેવા કરનારા હોય, તેમની સાથે સ્મરણ કરવું સેવા
 ની અશક્તિ હોય ત્યારે નિવેદનના સ્મરણને આવ-
 શ્યકતા થઈ, તેથી નિવેદનના સ્મરણને અનુકલ્પ
 તાં થઈ, એટલે નિવેદનનું સ્મરણ અનુકલ્પતાથી અ-
 વશ્ય કરવું, તેથી સર્વથા આ બીજા પ્રકારમાં લગા-
 ડ્યું, આ પક્ષમાં તો સર્વથા તાદૃશી એ એક પદ થયું.
 એટલે સર્વ પ્રકારથી તેવા એટલે નિવેદન પાળાઈ કરી
 ને તત્પર હોય એટલે ભગવત્પર હોય, તેમની સાથે નિવેદ-
 નનું સ્મરણ કરવું. એ રીતે સંગદોષનું નિવારણ કન્યું,
 વળી ભગવાનમાં તત્પર હોય તેમની સાથે નિવેદનનું
 સ્મરણ કરવું. અને એતાદૃશ પાસે એવાત ગોપન કર-
 વી, એટલે છૂપી રાખવી. એવાત પણ સૂચન કરી, એ
 મશ્રી આચાર્યજી એ આજ્ઞા કરી છે. એમ શ્રી ગુસાંઈ
 જી આજ્ઞા કરે છે. હવે બીજા પાઠનું વ્યાખ્યાન કરે છે
 સર્વદા તાદૃશી તેમાં અર્થ એ જે ક્ષણ એક પણ વચમાં
 જાવા દેવી નહિં એમ ન થાય તો આસુરાવેશ થશે તે
 વાતનો રુલાસો શ્રી પુરુષોત્તમજી કરે છે જે તે વચ
 ત આસુરાવેશ થયો કેમ જણાય? એવું પૂછે ત્યાં કહે

છે જે અહંકારને પેદા કરનારો આસુરાવેશ છે. હવે
 નિવેદનના સ્મરણમાં બે અર્થ કહ્યા, સર્વદા ભગવ-
 દીયપણાનું અનુસંધાન અને ઉત્તમ ભગવદીયના સંગે
 કરીને દુઃસંગનું વર્જન અને દોષવાલા આગલ ગોપ
 નાં એટલે છૂપું રાખવું, એ ત્રણ વાત કહી તે સર્વદા
 કન્યાથી પાંચ દોષ ન થાય, આથી આગલ પ્રારબ્ધે
 કરીને બહુ દુઃખ થાય, ત્યારે પહેલા કહેલા ત્રણમાં
 થી હરેક નબને અને પ્રભુની સાનુભાવતા હોય, ત્યા
 રે પ્રાર્થના કરવી કે નહિં, એવી ચિંતા થાય, તેમાં બી
 જો ઉપાય, શ્રી આચાર્યજી આજ્ઞા કરે છે. એવા આ
 શયથી શ્રી ગુસાંઈજી ઉત્તરાર્દનું અવતરણ કરે છે.
 કે કોઈ વચ્ચે લૌકિક વા અલૌકિક કાર્ય સિદ્ધ ન
 થાય, ત્યારે પ્રાર્થના કરવી કે નહિં ? ત્યાં કહે છે,
 જે સર્વેશ્વર છે અને સર્વાત્મા છે તે પોતાની ઇચ્છાથી
 બંધું કરશે. તેથી લૌકિકમાં અથવા અલૌકિકમાં
 કરવી નહિં, કેમકે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પ્રભુ સર્વના
 ઈશ્વર છે, અને સર્વના આત્મા છે, તેથી પોતાની ઇ-
 ચ્છાથી બંધું કરશે. તેથી લૌકિકમાં અથવા અલૌ-

કિકમાં કરવી નહિં કેમ કે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પ્રભુ
 સર્વના ઈશ્વર છે અને સર્વના આત્મા છે તેથી પોતા-
 ની ઇચ્છાથી કરશે વાસ્તે પ્રાર્થના ન કરવી. હવે એ
 અર્થ સ્વલ્પ છે વાસ્તે એ વિષે શ્રી પુરુષોત્તમજી લ
 સ્વતા નથી. હવે પ્રકાશમાં શ્રી ગુંસાંઈજી આજ્ઞા કરે
 છે. સર્વના ઈશ્વર અને સર્વના આત્મા છે એટલે નિવેદ
 ન કન્યું, તેના ઈશ્વર તથા તેના આત્મા છે. જેમ દૃષ્ટાંત
 કે બદ્ધ બ્રાહ્મણો જમાડો, એટલે નિમંત્રણ કીધેલા
 હોય, તેને જમાડો એમ થાય છે તેમ આહિં પણ નિવે
 દિતનું પ્રકરણ છે, તેથી સર્વ શબ્દ નિવેદિત આત્મા
 ને લાગે છે, આ પક્ષમાં સર્વ શબ્દનો વૃત્તિસંકોચ કર
 વો પડ્યો, એટલે સર્વ શબ્દ બધાને લાગે છે તેને બદલે સં
 કોચ કરીને નિવેદિતને જ લગાડવો પડ્યો એવી મન
 માં અરુચિ લઈને શ્રી ગુસાંઈજી બીજો પક્ષ આજ્ઞા
 કરે છે. એટલે આ પક્ષ એટલો જ થયો છે જે સર્વ પદે
 કરીને નિવેદિત લેવાય છે. નિવેદિત આત્માના ઈશ્વર
 અને નિવેદિતના આત્મા છે એમ લેવાય છે. તેણે કરી
 ને શું થયું જે જેમ સેવકો સર્વ પ્રકારે શરણ આવ્યા

છે. તેમ પ્રભુએ પણ તેમને વિષે સ્વામી પણું અંગીકાર
 કયું છે. તથા પોતાના પણું માન્યું છે તેથી એમનું સારુ
 થવામાં માગવાની જરૂર નથી. આ પક્ષમાં સર્વ શબ્દ
 નો સંકોચ કરવો પડ્યો છે, એવી અરુચિયે કરીને ઉ
 પર કહ્યા પ્રમાણે બીજો પક્ષ સ્ત્રી ગુસાંડીજી આજ્ઞા ક
 રે છે જે સર્વના ઈશ્વર એટલે કાલાદિકના પણ ઈશ્વર
 છે અને બધાના આત્મા છે. તેથી કાલનો કરેલો પ્રતિ
 બંધ ક્યારે થાય? જ્યારે ભગવાનની ઇચ્છા હોય, ત્યારે
 જ થાય. કેમ કે કાલના પણ ઈશ્વર છે એ બતાવવા સા
 રુ સર્વ પદ મેલ્યું છે. તેથી કાલ પણ એમની ઇચ્છા વિ
 ના કાઠિં કરી શકતો નથી. અને પ્રાર્થના કરે તોય પ
 ણ પોતાનું વિચારેલું જ ભગવાન કરશે, તેથી માગવું
 એ વૃથા છે. આ પક્ષમાં તો ભગવાનનું કૃપાલુ પણું
 છુપ્યા જેવું થાય છે. એવી આ શંકા થાય? ત્યાં કહે
 છે જે મહારા છે એમ જાણીને ભગવાને પોતે અંગીકાર
 કયો છે, તે, નિજ, તેમની ઇચ્છાથી પોતાના મનથી જ
 એમને જોતું હોય, તે પ્રભુ કરશે પરંતુ ઇચ્છામાં અધિ
 કૃત પણું જોડે, એટલે વિકાર વિનાની ઇચ્છા જોડે

એ. ત્યારેજ ભક્તની ઇચ્છાથી પ્રભુ કરે. એમ બતાવવા
 સારુ અવ્યય પ્રત્યય છે એટલે નિજેચ્છાતઃ હવે વિ
 કૃત પણું એટલે પ્રકૃતિના ગુણના ક્ષોભથી કરેલું
 હોય, એટલે લૌકિક ઇચ્છા થાય અને લૌકિક ઇ
 ચ્છા થાય તે વિકૃત પણું તેથી વિલક્ષણ તે અવિ
 કૃત કેહેવાય. ત્યારેજ જઘન્ય એટલે હલકા અ
 ધિકારી હોય તે વિકૃત ઇચ્છા કરે તેથી પહેલા પક્ષ
 પ્રમાણે વ્યારવ્યાન, જઘન્ય અધિકારી સારુ કન્યું
 છે. અને ઉત્તમ અધિકારીની ઇચ્છા અવિકૃત છે તે
 થી ઉત્તમ અધિકારીની ઇચ્છા અનુસાર કરશે એ
 વીજા પક્ષ પ્રમાણે છે તેથી બેહુ પક્ષ છે તે યોગ્ય છે
 તેથી હલકા અધિકારીમાં ભગવાન પોતાની ઇચ્છા
 પ્રમાણે કરે છે અને ઉત્તમ અધિકારીમાં ભગવાન
 તેમની એટલે ભગવદીયની ઇચ્છા પ્રમાણે કરે છે એ
 વાત ઉપર કહ્યા પ્રમાણે યોગ્ય છે અને પ્રાર્થના તો
 ભગવાન, સર્વના હૃદયની વાત ન જાણતા હોય અથ
 વા ઉદાસીન હોય એટલે કહ્યા વિના ન કરે એમ હોય
 તો કરવી. પણ આહિં તો ભગવાન જાણતા નથી

અથવા ઉદાસીન છે એટલે ભગવાનને ચીવટ નથી
 એમ નથી કેમકે ધોતાના છે તેના ઈશ્વર છે અથવા સ
 વ્વપદેં કરીને કાલાદિક લડયેં તો એ પણ બધું જાણે છે
 કેમકે બધાને હુકુમમાં રાખનારા છે અને જાણ્યા વિ
 ના હુકુમમાં રાખવું, સંભવતું નથી, તેથી બધાની વાત
 જાણે છે. પણ વલી એવી શંકા થાયે જે જાણે છે પણ ચી
 વટ નહિં રાખતા હોય ? ત્યાં કહે છે જે સર્વના આત્મા
 છે અને આત્મા ઠેગ્યા, તેથી પોતાનું કામ પોતે જ
 કરશે, અને વલી પોતાના આત્મા છે એટલે પોતે જ
 છે તેથી પોતાની વિનતિ પોતે કરાય નહિં એમ છતાં
 પણ પોતાની ઉપેક્ષા કરે એટલે ચાહે તેમ થાઓ તેમ
 કરે તે પોતાનાં અથવા ભક્તનાં કાર્ય સારુ કરે છે એમ
 દેખાય છે તે કઈ રીતે ? એમ કહે ત્યાં કહે છે જે જીવને
 આસક્તિ બહુ થાય, અથવા અહંકાર થાય, અથવા
 કોઈ માર્ગથી વિરુદ્ધ ચાલે ત્યારે તે માર્ગ સ્થાપન ક
 રવા સારુ પ્રભુ શાપ દેવા લે છે જેમકે દૃષ્ટાંત, નલકુ
 બર અને મણિગ્રીવને બહુ આસક્તિ થઈ અને નારદ
 જી આવ્યાં તેમની પણ લજ્જા ન રાખી ત્યાં નારદજી

દ્વારા શાપ દેવરાવ્યો અને ચિત્રકેતુને અહંકાર બહુ
 થયો તેથી તેમને પાર્વતીજી દ્વારા શાપ દેવરાવ્યો,
 અને ઇન્દ્રદ્યુમ્નરાજા અગસ્ત્ય ઋષિ આવ્યો ત્યારે
 ઊઠી ઊભા ન થયા તેમને એ ઋષિ દ્વારા શાપ દેવરા
 વ્યો તે માર્ગ સ્થાપન અર્થે એ રીતે એટલા કારણ
 સારુ ભગવાન એમ કરે છે નહિં તો ભગવાન એમ ક
 રે નહિં. તેથી ભગવાન પોતાના કામ સારું વિલંબ
 થાવા દે અને જીવ પોતે બીજી રીતે માગે, ત્યારે ભગ
 વાનના કામમાં હરકત થાય તેથી ઊલટો અપરાધ
 વાલો થાય અને એનું જ સારુ થવા સારુ ભગવાન વા
 ર લગાડતા હોય અને આ માગીને પોતાનું કામ બગા
 ડે એમ થાય તેથી પ્રાર્થના ન કરવી માટે વિવેક અ
 ને ધૈર્યનું રક્ષણ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે કરવું તેથી
 “વિવેક ધૈર્યાશ્રય” ગ્રંથમાં કહ્યું છે જે સ્વામીના અ
 ભિપ્રાયમાં સંદેહ છે તેથી માગવું નહિં. વલી શંકા
 કરે છે જે પહેલાના કહેલાનો વિચાર કરીયે ત્યારે
 લૌકિક અને અલૌકિક સેવાના નિર્વાહ સારુ સા
 મગ્રી બાબતની ચિંતા નહિં થાય તો પણ કહી જે રીત

તેરીતેં પોતાના ધર્મની હાનિ બાબતની ચિંતાતો થાય
જ તે ચિંતા મટવા સારુ આગલ વચન શ્રી આચાર્ય
જી કહેછે એમ વિચારીને ત્રીજા શ્લોકનું શ્રીગુણ
ઈંજી વ્યાખ્યાન કરેછે.

॥મૂલશ્લોક॥

સર્વેષાં પ્રભુસંબંધો, ન પ્રત્યેક
મિતિસ્થિતિઃ॥ અતોન્યવિનિ
યોગેપિ, ચિંતાકાસ્વસ્ય સોપિ
ચેત્ ॥ ૩ ॥   ॥ ૬ ॥   ॥

અર્થ:- જેટલી જળસો સમર્પી છે એ બધી જળસો
ને પ્રભુનો સાક્ષાત્ સંબંધ છે પણ કયી બધી જળ-
સોનો સમર્પનારો એક પુરુષ તેની સાથેજ મુખ્યસં
બંધ છે એમ નથી તે જળસો ચેતન અને અચેતન એક
બીજાના કામમાં આવે ત્યારેં પોતાને શી ચિંતા ॥૩॥
ભગવાનને દેહાદિકનું સમર્પણ કચું અને તેનો સ્ત્રી
પુત્રાદિકના કામમાં વિનિયોગ થાયે તેવારે ચિંતા
તો થાયજ એવો સંદેહ ઉત્પન્ન થાય ત્યાં કહેછે કે
બધ્ધાને ભગવાનનો સંબંધ સરસ્વો થયો છે એટલે

જેવો આપણને પ્રભુનો સંબંધ થયો છે તેવો જ સ્ત્રી પુત્રા
 દિકને પણ થયો છે તેથી ભગવાન સહુના પતિ છે મા
 તે સ્ત્રી પુત્રાદિકનું કામ આપણે કરવામાં તેમજ તેમ
 ને આપણું કામ કરવામાં દોષ નથી. કેમ કે એ બધું
 ભગવાનનું જ છે. હવે એ સમર્પણ કરવામાં જે જણસો
 નું સમર્પણ કરવું હોય તે જણસો તથા બીજો સમર્પ
 ણ કરનાર અને ત્રીજો જેને સમર્પણ કરવું હોય તે
 એ ત્રણે વસ્તુ જોડાયેં તેથી સમર્પણમાં પોતેં કર્તા
 પણાયેં કરીને રહ્યો છે ત્યારે બીજી સમર્પવાની જ
 ણસોમાં કર્તા મુખ્ય ત્યારે અચેતન જે દેહાદિક
 તેનો સદા ભગવાનમાં વિનિયોગ કરવો તેમાં શરી
 રાદિક મુખ્ય છે ત્યારે જો સેવા ન કરે તો સ્વધર્મ
 ની હાનિ થાય એ શંકાનો આશય છે તેના ઉત્તર
 માં કહે છે જે પોતાના આત્મા સહિત જેટલાઓનું
 નિવેદન કર્યું છે તેમની સાથે પોતાનો પણ અંગી
 કાર છે ત્યારે તેમને પણ પ્રભુનો સંબંધ થયો છે.
 ત્યારે એમને વિષે આપણો ઉપયોગ થાય તેમાં શી
 ચિંતા છે? અર્થાત્ કાંઈ પણ ચિંતા નથી એ અર્થ

स्पष्टछे समर्पण करती वखतें जो पण कर्त्तानुं महो-
 दा पणु छे तो पण समर्पण करी चूक्या पछी बध्नुं
 सरखुंज छे जेम अचेतन जे वस्त्रादिक छे ते प्रभुने
 अंगीकार करवाना होय तेनो परस्पर विनियोग था
 य तेमां शी चिंता? जेम पीछवाई महोटी होय अने
 ते सिंघासन वस्त्रने वींटली होय तो पण तेने दोष न-
 थी तेनुं कारण ए जे सिंघासन पण प्रभुनुं छे बी-
 जुं दृष्टांत ए के भगवानने भोग धरवानो पात्र होय
 ते भगवानने आरोगवानी सामग्री उपर ढाक्युं हो
 य तेमां दोष नथी केमके सामग्री भगवाननी छे ते
 ना काममां आव्युं तेथी अन्य विनियोगरूपी दोष
 थतो नथी तेमज चेतन वाला शरीरो जे बधाय भग
 वानना छे ते परस्पर काम आवे तेमां चिंता नहीं के
 मके भगवानना काममां आववा पणुं बधाने सर-
 खुं छे तेम अहीं पण बध्या भगवानना अनुचर छे
 ते भगवानने काम आवे अने एक बीजाने पण का
 म आवे तेमां चिंता नहिं केम के पोताना पणानुं
 जे अभिमान छे तेनो त्याग करी भगवाननुं छे एम

જાણે તેથી ચિંતા ન થાય અને નિવેદન કરીને બધ્યા
 ને ભગવદીય પણું સરસ્વું થયું એટલે ભગવાન બ
 ધ્યાનાં માલેક સરસ્વાં છે પણ સ્ત્રી પુત્રાદિક માં-
 થીં કોઈનું ચિત્ત સેવામાં લાગતું ન હોય કોઈ એક
 નું થોડું લાગતું હોય કોઈ એકનું વિશેષ લાગતું
 હોય ત્યારે જેનું મન સેવામાં ન લાગતું હોય અને જે
 નું થોડું લાગતું હોય તેને એમ મનમાં કાં ન આવે
 જે મહારો અંગીકાર થયો હશે કે નહીં એવી ચિંતા
 થાયજ ત્યારે એ ચિંતા કેમ નિવૃત્ત થાય એવી શં
 કામાં કહે છે. જે સ્થિતિ પદે કરીને શ્રી આચાર્ય
 જીયેં આજ્ઞા કરી છે તેનો અર્થ શ્રી ગુસાંઈ જી કરે
 છે જે નિવેદન કચ્ચાથી બધ્યાનો સરસ્વો અંગીકાર
 થાય છે એવી ભક્તિમાર્ગની નિર્દોષ મર્યાદા છે અને
 જ્યારે સરસ્વો અંગીકાર થયો ત્યારે ચિંતા થાયજ
 તાંહાં કહે છે જે નિવેદનની એવી મર્યાદા છે જે સરસ્વો
 બધ્યાનો અંગીકાર થયો છે એ સ્વરૂં પણ જેનું મન સે
 વામાં વિશેષ લાગે છે તેની ઉપર અનુગ્રહ વિશેષ છે
 તેથી તે પુષ્ટિરૂપી કારણ છે એમ મનમાં જાણીને

ચિંતા ન કરવી તે ઉપર શ્રીમદ્ભાગવતનો સ્કંધ (૩)
 અધ્યાય (૧૫) માંનો શ્લોક કહે છે ॥ શ્લોક ॥ ॥
 મંદારકુંદકુરબોત્પલચંપકાર્ણપુન્નાગનાગવ-
 કુલાંબુજપારિજાતાઃ ॥ ગંધેઽર્ચિતેતુલસિકા
 ભરણેન તસ્યાયસ્મિંસ્તપઃસુમનસોબહુમાન
 યંતિ ॥ ॥ અર્થઃ- ફૂલો તો આપ શ્રીકંઠમાં ધા-
 રણ કરેછે તેમની સુગંધ પળ ફૂલ પળાયેં કરીને
 શ્રેષ્ઠ છે પળ તુલસી તો પાન છે તેની સુગંધનુ ભગ-
 વાન આઘ્રાણ કરેછે તેથી ઉપર લરવેલા ફૂલો તુ-
 લસીને બહુમાન આપેછે એ ન્યાયેં કરીને રવુસી થ
 વું તેથી સુરવેં કરીને ચિંતાની નિવૃત્તિ થાય છે અને
 વલી લૌકિક દૃષ્ટાંતથી કહેછે. જે રાજાઓ છે તે
 રાણીઓ પરણે છે તેથી તેમને રાણી પળું તો સરરવું
 જ છે પળ રાજા જે રાણીના ઉપર વધારે રવુસી થાય
 છે તે માનેતી થાય છે અને જે ઉપર રવુસી નથી થા
 તો તે અળ માનેતી થાય છે પળ માનેતી અને અળ
 માનેતીનું રાણી પળું સરરવું છે પળ માન અપમાન
 નું કારણ તો રાજાની પ્રસન્નતા અને અપ્રસન્નતા

છે. તેમ નિવેદન જે છે તે કાંઈ પ્રસન્નતા સારુ નથી
 પણ અધિકાર થવા સારુ છે. તેથી અધિકાર રૂપ છે
 એટલે ભગવત્સેવક થવામાં અધિકાર રૂપ છે. પણ
 કોઈ ઠેકાણે વિશેષતા દેખાય છે તો પણ નિવેદનથી
 થયેલો ભગવત્સંબંધ તે કઈ જતો રહેતો નથી તે-
 થી ચિંતા ન કરવી. હવે અહીં વાક્ય બે છે તેમાં એ
 ક તો “ સર્વેષાં પ્રભુસંબંધો ન પ્રત્યેકં ” એટલે બધા
 ને પ્રભુનો સંબંધ સરસ્વોજ છે પણ જીવને મુખ્યતા
 યેં કરીને અને દેહાદિકને ગોણતાયેં કરીને નથી તે
 થી સ્ત્રી પુત્રાદિક જો સેવામાં ન લાગે તો તેમાં ચિં-
 તા શાની ? એ એક વાક્યની રીતે કહ્યું હવે બીજા વા-
 ક્યની રીતે કહે છે “ અતોન્ય વિનિયોગેપિ ચિંતાકા ”
 એટલે મર્યાદા અંગીકારમાં સરસ્વોજ છે અને પુષ્ટિ
 વિલક્ષણ છે તે માટે જો કોઈનો વિશેષતાથી અંગી-
 કાર થાય તો પણ ચિંતા શાની એ બીજા વાક્યની રીતે
 કહ્યું. હવે “ ચિંતા કા સ્વસ્ય ” એ વચનમાં સ્વસ્ય એ
 પદ ચેતનને બતાવનારું છે અને “ સર્વેષાં ” એ વા-
 ક્યમાં પણ ચેતન લેવા યુક્ત છે. અચેતન લેવા યુ-

ક્ત નથી. તેથી શ્રી પુરુષોત્તમજી લખેછે કે શ્રીગુ
 સાંઈજી વિચારેછે જે પૂર્વે વ્યાખ્યાન કચ્યું એ અ-
 યુક્ત છે વલી ભગવાનને દેહાદિક સમર્પ્યાં તેનો
 સ્ત્રી પુત્રાદિકમાં વિનિયોગ થાય તો તેમાં સ્વંધ
 મની હાનિ તો થાયજ પણ જો બધી વસ્તુ નિવેદિત
 હોય તો તેનો પરસ્પર વિનિયોગ થાય ત્યારે ભક્તિ
 માર્ગને બતાવનારું જે વચન જે બધી જણસો સમર્પિ
 ને પોતાના ઉપયોગમાં લેવી તેથી ચિંતા શાની થા
 ય એ વ્યાખ્યાનમાં અરુચિ લઈને આપશ્રી ગુસાં
 ઈજી બીજું વ્યાખ્યાન કરેછે કે સ્ત્રી પુત્રાદિકનો
 અન્ય વિનિયોગ થાય તો એમાં શી ચિંતા? કેમકે
 તેમનો અંગીકાર ભગવાને કચ્યો છે એ સેવા સંબં-
 ધી ચેતન છે તેનો અન્ય વિનિયોગ થાય તો શી
 ચિંતા છે તેમ પોતાનો પણ અન્ય વિનિયોગ થાય તો
 શી ચિંતા. અથવા બીજી રીતે અર્થ કરેછે કે “સ્વ-
 સ્ય” એ પદ છે તે ફરીથી અપિ શબ્દ સાર્થે બંધા
 ય છે એટલે પુત્રાદિકનો બીજામાં વિનિયોગ થાય
 તો શી ચિંતા અને સ્વ એટલે પોતાનો પણ અન્ય

विनियोग थाय तो शी चिंता “स्वस्य” अहिंआंसु
 धी पदनो समुदाय छे तेनो पहेला वाक्यमां संबंध
 थयो ल्यारें “ सोपिचेत् ” बाकी रह्युं तेमां सह अपि
 अने चेत् ए त्रण पद छे तेनो संबंध करवा सारुं स
 ह जे छे ते अपि शब्द साथें संबंध करेछे एम कही
 ने अर्थनी आज्ञा करीने आगला श्लोकनुं अवरण
 करेछे एटले आगला श्लोकनी वात पेदा करेछे जे
 पुत्रादिक नो तेम पोतानो पण अन्य विनियोग था
 य तो पण चिंता न करवी हवे श्री पुरुषोत्तमजी पो
 तानो एटले केनो तेनो खोलाशो करेछे भगवान् जे
 ने पोतानो अनुभव बतावे ते पोतानो विशेष अं
 गीकार छे एम मानता होय एटले विशेष अनु-
 ग्रह वाला छैयें एम मानता होय तेमने अथवा घ
 रमां जे मुख्य सेवा करवा वालो होय तेने पण शी
 चिंता ते कैमुतिक न्यायने बतावनारुं आगल वच
 न तेणें करीने श्री आचार्यजी बतावे छे.

॥ मूलश्लोक ॥

अज्ञानादथवा ज्ञानात्कृतमा-

ત્મનિવેદનં ॥ યૈઃ કૃષ્ણાસાત્કૃત-
પ્રાણૈસ્તેષાં કા પરિદેવના ॥ ૪ ॥

અર્થ:- અજ્ઞાન થકી અથવા જ્ઞાનથી જેમણે પોતા
નું નિવેદન કચ્ચુંછે તેમને ચિંતા નથી તો જેમણે પ્રા
ણ કૃષ્ણને આધીન કચ્ચાછે તેમને તો શેનીજ દુઃખ
ના વિલાપ રૂપી પરિદેવના હોય ॥ ૪ ॥ હવે એનું વ્યા
ખ્યાન શ્રીગુસાંઈજી કરેછે જે હીનાધિકારી અને મ-
ધ્યમાધિકારી એમણે ચિંતા ન કરવી તો ઉત્તમ અ
ધિકારીને તો ચિંતા શાનીજ કરવી હોય હવે હીન અ
ધિકારી વિગેરેનું સ્વરૂપ શ્રી પુરુષોત્તમજી આજ્ઞા કરે
છે જે ભગવાન છે તે સર્વ રૂપ પળાયેં એટલે જગત રૂપ
પળાયેં પોતેંછે અને જગત તથા માર્ગ ચલાવનારા
અને ઉપદેશ કરનારા ગુરુઆદિ રૂપ પળું ભગવાનને
જ છે તેનું અને બીજું નિરવધિ સચ્ચિદાનંદ રૂપ પળાયેં
કરીને પરમ ફલ રૂપ પળુંછે તેનું અને વગર મતલબ
ની ભક્તિયેં કરીને જ પામવા લાયક પળાનું જેને જ્ઞાન
નથી તે હીના અધિકારી ગણાય છે અને “ કૃષ્ણાસા
ત્કૃતપ્રાણૈ ” એટલે શ્રીકૃષ્ણને આધીન પ્રાણ જે

મળે કંચ્યા હોય તે ઇત્લે ઘણા વર્ષ થયા જેને ભગ
 વત્ વિયોગ થયો છે તેથી તેને ઘડી ઘડીમાં તાપ
 ક્લેશ અને આનંદ જે ઢંકાર્ડ ગયો છે તે દેસ્વાર્ડ આવે
 તેથી શ્વાસોચ્છાસમાં શ્રીકૃષ્ણજ નિકલ્યા કરે છે તે
 વાત જેમાં નહોય અને કેવલ ઉપલી વાબતનું જ્ઞાન
 હોય તે મધ્યમાધિકારી જાણવો બાકી વ્યાખ્યાન
 સ્પષ્ટ છે ત્યારે શું ઠચું જે પોતાનામાં વિશેષ અનુગ્રહ
 છે એવો જેણે નિશ્ચય કય્યો છે તેને પણ અન્ય વિનિયો
 ગ થાય તેમાં પણ ભગવદ્દેશ્છા કડક કામ સારુ એ
 વી છે એમ જાણવું પણ ચિંતા ન કરવી જેમ પરીક્ષિત
 અને શુકદેવજી એ બે બત્રીશ લક્ષણીયા હતા પણ પ
 રીક્ષિત સંસારમાં રહ્યા તેમાં ભગવદ્દેશ્છા માનવી તે
 થી તેણે એમ જાણવું જે ભગવાનને મહારી પાસે કંઈ
 ક સંસારિક કાર્ય કરાવવા હશે તે કરાવે છે વાસ્તે
 ચિંતા ન કરવી હવે કોઈ સંદેહ કરે જે એમ શું કર-
 વા કરવું ત્યાં કહે છે અન્ય વિનિયોગ ઉપર કહેલી રીત
 પ્રમાણે પોતાના દોષથી નથી થાતો તેથી ચિંતા ન કર
 વી અને વિચારે જે હમારી કંઈ પ્રવૃત્તિ નથી તેથી ભગ

વડ્ડચ્છા માનીને ચિંતા ન કરવી માટે શ્રી ગુસાંડજી
 યેં આજ્ઞા કરી કે કેવલ પ્રભુને આધીન જેમણે પ્રાણ
 કન્યા છે તેમણે ચિંતાનો વિષય જ નથી તેથી એમણે
 ચિંતા શાની તે માટે કા એટલે શી ચિંતા એણે કરીને
 કેમુતિક ન્યાયેં કરીને બતાવવા સારુ પદનો સંબંધ બ
 તાવે છે જે અજ્ઞાનથી અથવા જ્ઞાનથી જેણે નિવેદન ક
 ચું તેણે ચિંતા ન કરવી આઠેકાણે આમ ઠરે છે જે એ
 કાદશ સ્કંધમાં સાધુના લક્ષણ કહ્યા છે તેની સમાપ્તિ
 માં નીચે પ્રમાણે શ્લોક છે ॥ શ્લોક ॥ ॥ જ્ઞાત્વા જ્ઞા
 ત્વાથયેવૈમાં, યાવાન્યશ્ચાસ્મિયાદૃશઃ ॥ ભજં
 ત્યનન્યભાવેન, તેમે ભક્તતમામતાઃ ॥ અર્થઃ-
 જે ભક્તજનો છે તે મને જાણી જાણીને એટલે જેટલો
 હું છું અને જેવો હું છું એવો જાણીને મને અનન્ય
 ભાવેં ભજે તે મહારો ભક્તતમ છે એજે ભગવાનનું વચ
 ન છે તેમાં હીન અને મધ્યમ અધિકારી પણ જો મને
 અનન્ય ભાવેં કરીને ભજે તો તેને ભક્તોત્તમ પણાયેં ક
 રીને મહોટાઈ કહી છે વલી એકાદશ સ્કંધમાં કહ્યું છે .
 ॥ શ્લોક ॥ ॥ નહ્યંગોપક્રમેધ્વંસો, મધ્ધર્મસ્યોદ્ધ

वाण्यपि ॥ मया व्यवसितः सम्यक् निर्गुणत्वा
 दनाशिषः ॥ अर्थः - हे अंग एतले हे उद्धव महा-
 रगे जे धर्म छे तेना आरंभमां अणुमात्रनो नाश नथी
 थातो केमके मे एनो सारो निश्चय कख्योछे अने
 निर्गुण छे ए रीते बे श्लोके करीने कहेछे के जे नि
 ष्फल अर्थ एतले निष्काम थर्डने महारे विषे जे क
 त्यना करेछे ते बधो धर्मज थायछे एतले जे भया
 दिकथी वृथा पुकारे एवो निरर्थक आयाश ए पण
 धर्म थायछे ए बे श्लोक भगवाने कह्याछे तेमां श्रीध
 रं ए श्लोकोनुं व्याख्यान नीचे प्रमाणे कच्युंछे हे उ-
 द्भवजी, जे निष्काम होय तेने महारा धर्मना आरंभमां
 थोडो घणो फेरफार थाय तो पण नाश नथीज थतो के
 मके मे निर्गुण पणायें एनो सारो निश्चय ठेरव्योछे म
 नुस्मृति वगैरे मनुआदिकना मुखें करीने में नथी क
 ह्या पण मेंज महारे मोहोडे कह्या एवा महारा धर्म-
 मां एवुं सामर्थ्य छे तेथी महारा धर्मनो नाश नथा
 य एमां तो केहेवुंज शुं? लौकिक कर्मनुं पण तेहुजे
 परमेश्वरमां निष्काम पणायी अर्पण करे ताहां पण

ધર્મપણું છે ભયથી અને શોકથી ભાગવું અને પો
 કારવું તે મહારે વિષે અર્પણ કરે તો પણ ધર્મ થાય
 તેથી નિષ્કામ ભક્તિમાર્ગનાં ધર્મમાં ફેરફાર થઈ
 જાય તો પણ તેનો રંચક પણ નાશ નથી એમ ભગ
 વાને આજ્ઞા કરી છે અને હમણા પણ નિવેદનરૂપી
 ધર્મ છે તેથી હીનાધિકારી અને મધ્યમાધિકારીના
 ફલનો નાશ નથી થાતો ત્યારે મુખ્યાધિકારીમાં તો
 શું કહેવું તેથી ચિંતા ન કરવી ભગવાનને વિષે સમ
 પ્તિથી જે લૌકિક કૃત છે તે પણ ધર્મ ગણાય તેથી
 કહેલા વિલાપરૂપી પરિવેશના તે શી છે. અર્થાત્
 કાંઈ પણ નથી એ રીતે જેનું નિવેદન થયું છે તે બાબ
 તની ચિંતાનું નિવારણ કરીને હવે નિવેદન બાબતની
 ચિંતાનો ઉપાય શ્રી આચાર્યજી આજ્ઞા કરે છે એમ
 નમાં લઈને શ્રી ગુસાંડજી આગલા શ્લોકનું અવતર
 ણ કરે છે સરવ્ય ને આત્મનિવેદન એ ભક્તિ ભગવા
 ન અંગીકાર કરે તો જ થાય હવે નિવેદન થયું છે કે
 નહીં તે બાબતની ચિંતા મટાડે છે એટલે એ મટાડવા
 ની આજ્ઞા શ્રી આચાર્યજી કરે છે એમ વિચારીને શ્રી

ગુસાંઈજી આગલ શ્લોકનું અવતરણ કરેછે.

॥ મૂલશ્લોક ॥

તથા નિવેદને ચિંતા, ત્યાજ્યા શ્રી
પુરુષોત્તમે ॥ વિનિયોગેપિ સાત્યા
જ્યા, સમર્થોહિ હરિઃ સ્વતઃ ॥ ૫ ॥

અર્થ:- જેમ નિવેદન કરનારાને ચિંતા ન કરવી તે
મ નિવેદન થયુંછે કે નહીં એવી નિવેદન બાબતની
પણ ચિંતા છોડવી ॥ ૫ ॥ ॥ હવે સરવ્ય અને આત્મ
નિવેદન ભગવાનના કહ્યાથીજ સિદ્ધ થાય પોતા-
થી થાય નહીં પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ તો શાસ્ત્રમાં કહે
લી નવભક્તિ તેમાંથી કોઈ ઠેકાણે એક ભક્તિથી
પ્રેમભક્તિ સિદ્ધ થાયછે અને નવેથી પણ સિદ્ધ થા
યછે. શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ તે જીવથીજ થાયછે અ
ને પાદસેવન તેનો અર્થ પગે કરીને પોતે દર્શન જા
ય એમ કરિયે તો જીવથીજ થાયછે અને પાદસેવ
નનો અર્થ ચરણારવિંદની સેવા એવો કરિયે તો ત્યાં
હાં સેવ્યની ગરજ રહેછે તેમ અર્ચન, વંદન અને દા
સ્ય તે પણ ભગવાનના આપ્યાથીજ સિદ્ધ થાયછે

એમ થયું પણ તે સેવ્ય સ્વરૂપમાં ચૈતન્યનું પ્રાકટ
 જ્યાર સુધી ન થયું હોય તે વરત પણ થાય અને સ
 રવ્ય તથા આત્મનિવેદન કેવલ મૂર્તિથી ન થાય પણ
 જે ભજનીય સ્વરૂપ છે તે પોતાનું ચૈતન્ય પ્રકટક
 રીને અંગીકાર કરે તો આત્મનિવેદન અને સરવ્ય
 થાય અને ચૈતન્યનું પ્રાકટ તો પ્રેમલક્ષણાભક્તિ
 થી થાય પણ હમણા ચૈતન્યનું પ્રાકટ્ય ભગવાન
 પોતાનામાં દેખાડતા નથી એવી વરતમાં આપણું
 આત્મનિવેદન થયું છે કે નહીં તેની ચિંતા હીન તથા
 મધ્યમાધિકારીને થાય છે પણ જેમ નિવેદન કર
 નારાયેં ચિંતા છોડી દીધી તેમ નિવેદન થયું છે કે ન
 હીં તે બાબતની ચિંતા પણ છોડવી હવે નિવેદન બાબ
 તની ચિંતા છોડવી તેનું વ્યારવ્યાન શ્રીપુરુષોત્તમ-
 જી કરે છે કે નિરોધલીલામાં પોતાથકી બીજાનું
 ભજન છોડાવીને જેમણે પોતાના કરી લીધા એવા
 જે પુરુષોત્તમ તેમને વિષે આપણે બધ્ધા પ્રકારે
 નિવેદન કયું ત્યારે ચિંતા ન કરવી તે બતાવવા
 સારુ પુરુષોત્તમ પદ મેલ્યું છે તેમાં પણ સ્વરૂપનો

આનંદ આપીને રાત્રિદિવસ તેમનું પોષણ કરે છે એ
 વા ભક્તનો બીજો ઠેકાણો ઉપયોગ ન થાય એ બતા
 વવા સારું શ્રી પદ મેલ્યું છે કહેલા જે નિવેદન ક
 રનારા તેને જેમ ચિંતા ન કરવી તેમની પેઠે નિવે
 દનની પણ ચિંતા ન કરવી ત્યારે શો અર્થ થયો
 જે ભગવદ્ધર્મરૂપી જે નિવેદનાત્મક આ ધર્મ
 છે તેથી બીજા કામમાં પણ લાગે તોય પણ જેમ
 ભગવદ્ધર્મનો નાશ થતો નથી તેમ આ નિવેદ
 ન પણ ભગવદ્ધર્મ છે તેથી આનો પણ નાશ થા
 તો નથી વલી એકાદશ સ્કંધમાં કહ્યું છે કે, શ્લો
 ક ॥ ॥ નહ્યંગોપક્રમે ધ્વંસો, મધ્ધર્મસ્યોદ્ધ
 વાણ્વપિ ॥ મયા વ્યવસિતઃ સમ્યક્, નિર્ગુ
 णત્વાદનાશિષઃ ॥ અર્થઃ - હે અંગ એટલે ઉ
 દ્ધવ મહારો જે ધર્મ છે તેના મારગમાં અણુમાત્ર
 નો નાશ નથી થાતો કેમકે મે એનો સારો નિશ્ચ
 ય કીધો છે અને નિર્ગુણ છે ॥ એવચ નથી એ ધર્મ
 નો નાશ નથી થાતો તેથી ચિંતા છોડાય છે તેમ
 અંગીકાર બાબદની એટલે નિવેદન થયું છે કે ન

હોં તેની ચિંતા છોડવી ત્યાં કહે છે જે એમાં કારણ શું એ
 મ કહે તે ઉપર કહે છે શ્રી પુરુષોત્તમમાં ચિંતા ન કરવી
 તેથી પુરુષોત્તમ પદની ટીકાં કરે છે એમ શ્રી પુરુષોત્ત
 મજી કહે છે જેમ નિરોધમાં બીજાની ઉપાસના છોડ-
 વી ને જેમણે પોતાના કરી લીધા એવા પુરુષોત્તમને
 જો આપણે જઈને નિવેદન કરિયેં તો જેની એવી જ રીત
 છે કે ઇંદ્રનું ભજન છોડાવી જેમ પોતાના કન્યા તેમ
 જેણે નિવેદન કીધું છે તેનો અંગીકાર કરશે જ માટે
 ચિંતા ન કરવી એનો તાત્પર્ય શ્રી ગુસાંઈજી બોલે છે એ
 મ શ્રી પુરુષોત્તમજી લરવે છે ત્યારે શ્રી સહિત જે પુરુ
 ષોત્તમ તેને વિષે નિવેદન કીધું તેથી ચિંતા છોડવી હવે
 શ્રી સહિત એટલે ભક્ત સહિત એવા પુરુષોત્તમને વિષે
 નિવેદન કન્યું એટલે ચિંતા છોડવી. ગોવર્ધન ઉદ્ધરણા-
 દિ લીલાનો આનંદ આપીને પોતાના ઓનું ષોષણ ક
 રે છે ત્યારે ભગવાનનો એવો સ્વભાવ જાણી ચિંતા છો
 ડવી ત્યારે અનન્ય ભાવથી ભગવાનનું ભજન કરિયેં
 તો નિર્વાહ કરશે કે નહિં કરે તે શાથી જાણવું ત્યાંહાં
 કહે છે કે અનુમાનથી જાણવું તે અનુમાન બે પ્રકાર

નું છે તેમાં એક તો કારણ ઓલસીને થાય છે જેમ
 આ પુરુષ બહુ બલવાન છે માટે આવું કામ કરશે તે
 કારણ લિંગિક અનુમાન જાણવું અને બીજું કાર્ય
 એટલે તેનું કામ જોઈને અનુમાન કરવું તે કાર્ય લિંગ
 ક અનુમાન છે અને ભગવાન કાર્ય લિંગક અનુમાન
 થી જ જણાય છે તેથી ભગવાનમાં નિવેદન કન્યા
 થી ચિંતા ન કરવી ભક્ત વિષે ભગવાન દયાલુ છે હવે
 શ્રી પુરુષોત્તમજી કહે છે જે એવી આશંકા થાય જે નિ
 વેદનના ગદ્યમાં કેવલ ભગવાનનું જ નામ લીધેલું છે
 અને અહિં આં તો શ્રી એટલે ભક્ત સહિત તેમાં નિવે
 દન કેમ કહ્યું એવી શંકા ન કરવી કેમકે એકાદશ સ્કં
 ધમાં કહ્યું છે. (ભા. અ. ૧૨ શ્લોક ૧૦ મો) ॥ રા
 મેણ સાર્ધં મથુરાં પ્રણીતે, શ્વાફલ્કિના મ-
 ય્યનુરક્તચિત્તાઃ ॥ વિગાઢભાવેન ન મે વિયો
 ગતીત્રાધયોઽન્યંદદૃશુઃ સુરવાય ॥ ૧૦ ॥ અ-
 ર્થ:- ઉદ્ભવજી પ્રત્યે ભગવાને આજ્ઞા કરી છે જે બ-
 લદેવજી સહિત મને અકૂરજી મથુરા લઈ ગયા પ
 ણ મહારે વિષે જેના ચિત્ત રંગાઈ ગયા છે તેમને તી

વ્ર વિરહથી બીજું કાંઈ સુખ થયું નહીં એ શ્લોક
 થીજ ભક્તિનું વરવાળ કચ્યું છે તે ભક્તિના કારણ
 પનાયેં કરીને એકાદશ સ્કંધના ઓગણીશમાં અ
 ધ્યાયમાં આત્મનિવેદિના ધર્મ કહ્યા છે ત્યાંહાં આ
 ત્મનિવેદનનો પ્રકાર ઉઘાડો જણાતો નથી તેથી
 ત્યાંહાંની બધી વાત લઈને કલ્પસૂત્રની પેઠેં એરલે
 કલ્પસૂત્રના ધર્મ કરે તે વેદના કહેલા ધર્મ જેવા થા
 ય કેમ કે વેદમાં વિભાગેં વર્ણન કચ્યું છે અને કલ્પસૂ
 ત્રમાં શ્લોકવત્ કહ્યું છે તેમજ એકાદશ સ્કંધમાં
 વિભાગેં કહેલું તે અહિં આં શાંકલી કરીને ગદ્યમાં
 કહ્યું છે તેથી કૃષ્ણ પદેં કરીને ગદ્યમાં શ્રી ગોપીજ
 ન સહિત સમજાય છે તેથી આંહી કૃષ્ણા પદ શ્રી સ
 હિતનો અર્થ બતાવે છે અને કૃષ્ણ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ
 માં કૃ શબ્દ તે પરમાનંદ અને ણ શબ્દ જે છે તે
 દાસ્ય બતાવનારું છે તેથી ભક્તયુક્ત ભગવાન છે
 તેનેજ સંપ્રદાન પણું કહ્યું છે અને સદાનંદ ભગ
 વાન છે તે રસાત્મક છે અને રસ છે તે આલંબન
 વિભાવની શરજ રાખે છે જેમ નાયિકાને નાયકે

આલંબન છે માટે કૃષ્ણ સદાનંદ અને રસરૂપ છે
 તેથી બેની ગરજ રાખે છે તે માટે વિરોધની ગંધ પળ
 નથી ત્યાંહાં વાદી કહે છે જે એવાત સ્વરી પળ પો-
 તાનો કોઈ વસ્તે કોઈ રીતે બીજામાં વિનિયોગ થ
 યો હોય તો સંદેહ રૂપી ચિંતા કેમ છોડી શકે એ જા
 ણવાની આકાંક્ષામાં શ્રી મહાપ્રભુજી ઉપાય આ-
 જ્ઞા કરે છે એવું જાણીને ઉત્તરાદ્વિતું શ્રી ગુસાંઈજી
 અવતરણ કરે છે કોઈ વસ્ત લોકમાં ભયાદિક પે
 દા થાય તેનું નિવારણ કરવા સારુ જીવના સ્વભા
 વથી અન્ય વિનિયોગ થાય તો તેમાં ચિંતા ન કર
 વી “ વિનિયોગેપિ સા ત્યાજ્યા, સમર્થો હિ હરિઃ
 સ્વતઃ ” એ વાક્યથી ચિંતા ન કરવી કેમ કે હરિ જે
 દુઃસ્વહર્તા છે તે શું આપણા કન્યાથી હરિ થયા છે
 એમ નથી પળ પોતાની સ્વસીથી હરિ થયા છે જેમણે જ
 નાવર જે હાથી તેને પળ દુઃસ્વથી છોડાવ્યો તે ભગવાન
 પોતે સ્વભાવથી જ દુઃસ્વહર્તા છે અને પોતાના મનથી કરી શ
 કે છે તે બીજાના કહેવાની ગરજ રાખતા નથી અને જીવના
 સાધનની પળ ગરજ રાખતા નથી તેથી હરિ દુઃસ્વહર્તા છે

માટે ચિંતા ન કરવી ગફલતથી અન્ય વિનિયોગ થઈ જાય તો
 પ્રભુ ત્યાગ નહીં કરે કેમ કે જીવના સ્વભાવથી એમ એ
 નાથી થયું તો એ પણ ઉધ્ધાર કરવાને એના સાધન
 ની કાંઈ પણ ગરજ રાખતા નથી કોઈ વચ્ચે વીંજા
 નો આશ્રય થઈ જાય તે વચ્ચે એના મનમાં તો એમ
 થાય જ કે મેં મુંડું કચ્ચું કેમ કે ભગવાન રક્ષક છે
 અને હું વીંજાનો આશ્રય કરું છું તેથી એના કાર્ય-
 લિંગનું અનુમાન કરિયેં તો અંગીકાર થયો છે પણ
 જેને એ વિષે ચિંતા ન થાય ત્યારેં અંગીકાર નથી
 થયો એમ થાય ત્યાંહાં કહે છે કે ચિંતા થઈ ત્યારેં એ
 મ જાણવું કે પ્રતિબંધ સહિત અંગીકાર છે ત્યાં મ
 હા ભારતનું વાક્ય કહે છે ॥ શ્લોક ॥ ॥ હરામ્ય ઘં
 મત્સ્મર્તૃણાં હવિર્ભાગં ક્રતુષ્વહં ॥ વર્ણશ્ચ મે
 હરિઞ્ચેષ્ટસ્તસ્માદ્દરિરહં સ્મૃતઃ ॥ અર્થઃ - જે
 મહારું સ્મરણ કરે છે તેના પાપને હું હરું છું અને જે
 માં ક્ષત્રિજ અને યજમાન એવો ભેદ ન હોય અને
 વધા પોતાને સારુ યજ્ઞ કર્તા હોય તે યજ્ઞને ક્રતુ
 કહેવો તે ક્રતુ તેમાં હોમનો ભાગ હું લઉં છું અને

રંગમાં મને લીલો રંગ ગમે છે તેથી હું હરિ કહેવાઠું
 છું એવું મહા ભારતમાં કહ્યું છે તેથી ભગવાનમાં પા
 પ મટાડનાર પણું છે તે યાદ કરીને ચિંતા ન કરવી
 હવે શ્રી પુરુષોત્તમજી કહે છે જે દીન ભાવની ઉત્પ-
 ત્તિ એ અંગીકારનું લક્ષણ છે અંગીકારનું જ્ઞાન
 થવા સારુ એક લક્ષણ કહ્યું છે અને બીજું લક્ષણ
 શ્રી આચાર્યજી કહે છે એમ વિચારીને શ્રી ગુસાંડી
 જી બીજા શ્લોકનું અવતરણ કરે છે

॥ મૂલશ્લોક ॥

લોકે સ્વાસ્થ્યં તથા વેદે, હરિસ્તુ
 ન કરિષ્યતિ ॥ પુષ્ટિમાર્ગસ્થિ-
 તો યસ્માન્, સાક્ષિણો ભવતા
 રિલાઃ ॥ ૬ ॥   ॥ ૬ ॥   ॥

અર્થ:-લોકમાં અને વેદમાં સુરવથી રહેવું તે હરિ
 એટલે દુઃસ્વહર્તા ભગવાન તો નહીં કરે કેમકે પુષ્ટિ
 એટલે અનુગ્રહના માર્ગમાં જીવે છે તેથી શાક્ષી બધા
 થાઓ હવે એનું વ્યાખ્યાન શ્રી ગુસાંડીજી કરે છે જે
 કોઈ વસ્તુ પ્રવાહના વસથી એટલે લોકમાં રીત

ચાલેછે તેના વસથી એટલે વ્યાપાર આદિલઈને લોક
 ક અને આશ્રમાદિલઈને જે વેદના ધર્મ એમાં જોં બં
 ધાઈ રહે તો વિઘ્નજ થાય એમ થાયછે એનું કારણ શું
 એવી આશંકામાં કહેછે જે ષષ્ઠસ્કંધમાં વૃત્તાસુરેં ક
 હુંછે ॥ શ્લોક ॥ ત્રૈવર્ગિકાયાસવિઘાતમ-
 સ્મત્પતિર્વિધત્તેપુરુષસ્ય શક્ર ॥ તતોઽનુ
 મેયો ભગવત્પ્રસાદોયોદુર્લભો કિંચનગોચરો
 ઽન્યૈઃ ॥ અર્થ:- ધર્મ, અર્થ અને કામ એના જે સા-
 ધનો તેનો વિઘાત એટલે ભાંગી નાશવું તે અમારા પ
 તિ જે ભગવાન છે તે કરેછે. હે ઇન્દ્ર તે થકી ભગવાન-
 ની કૃપા છે એવું અનુમાન કરવું જે એકાંત મન છે એ
 ટલે જેને ભગવાન વિના બીજું કંઈ નથી તેમને જ એ
 કૃપા છે તે પામવા લાયક છે બીજાઓને દુર્લભ છે.
 એ વચનને લોક વેદમાં ભગવાન ન શરણે તેનું બીજ જા
 ણવું કેમ જે ધર્મ, અર્થ અને કામના સાધનો અમા
 રા પતિ જે ભગવાન છે તે ભાંગી નાશે છે એ વચન જ
 બીજ છે તે કેમ સમજવું ત્યાંહાં કહેછે જે ષષ્ઠસ્કંધ
 છે તે પોષણલીલા છે એટલે પુષ્ટિ પ્રકરણ છે તેથી

તેનું આ વચન એમાં બીજ છે ત્યારે વૃત્તાસુરને એવું
મરવાનું સંકટ આવ્યું એવા સંકટની પ્રાપ્તિમાં પણ
ભગવાનના પ્રસાદનું અનુમાન થયું તેમ આ નિવેદન
જેળેં કચ્યું છે તેને પણ લોકનું અથવા વેદનું દુઃસ્વપ્ના
પ્રત્યાય ત્યારે જે એમ જાણે કે જે આ મારી ઉપર અનુ-
ગ્રહ છે એવું મનમાં આવવું તે અંગીકારનું લક્ષણ છે હ
વે મહોતું દુઃસ્વપ્ના પ્રત્યાય તે વસ્તે એમ પ્રત્યાય જે ભગ
વાને મહારૂં બગાડ્યું એવો દોષ મનમાં આવે પણ જ્યારે
કર્ડક દુઃસ્વપ્ના મટે ત્યારે મનમાં પ્રભુનો ગુણજ માને ત્યા
રે એમ સમજવું જે એનો પ્રતિબંધ સહિત અંગીકાર છે
કેમકે તે ભજન તો વચમાં છોડી દીધે છે પણ આગલ
ભજન કચ્યું છે તેનું ફલ તો પાછું ભજન કરે ત્યારે જ મ
લે તેથી એ ભજન છોડવા જાય છે પણ ભગવાન તેને
છોડવા દેતા નથી પરંતુ તેને વિલંબ થાય છે માટે એનો
પ્રતિબંધ સહિત અંગીકાર છે માટે એ ભગવાનનો પ્ર
સાદ છે એવું જાણવા વાલાને આપ બોધ કરે છે “ શ્લો
ક ॥ પુષ્ટિમાર્ગ સ્થિતો યસ્માત્ સાક્ષિણો ભવતા સિ
લા ॥ ” એટલે બધામાં શાક્ષી થાઓ અર્થાત્ શા-

ક્ષીની પેઠે ભગવાનની કૃતિ જુઓ એટલે એમાં હર્ષ શોક
કરવો નહીં હવે શ્રી પુરુષોત્તમજી કહે છે જે સમમ
સ્કંધમાં ભગવદી જે ગૃહસ્થ છે તેને વિષે વાક્ય છે
॥ શ્લોક ॥ (ભાગ. સ્કંધ ૭, અધ્યાય ૧૪, શ્લોક ૬)

જ્ઞાતયઃ પિતરૌ પુત્રા ભ્રાતરઃ સુહૃદો ઽપરે ॥ યદ્વદં
તિયદિચ્છંતિ ચાનુમોદેત નિર્મમઃ ॥ અર્થઃ - જ્ઞા-
તીવાલા, પિતા, પુત્ર, ભાઈ અને બીજા પણ સુહૃદ કરે
અને ઇચ્છા કરતાં હોય તેની મમતા ત્યાગ પૂર્વક રુ-
સીથી હા પાડવી એ સમમસ્કંધમાં ભગવદી ગૃહ-
સ્થ પ્રકરણનું વાક્ય છે તેથી પહેલાં કહેલી રીત પ્ર-
માણે “શાક્ષિણો ભવતાશ્વિલા” એ શ્રી આચાર્યજી
ના વાક્યે કરીને લૌકિકમાં અને વેદિકમાં શાક્ષી
ની પેઠે ભગવાનની કૃતિ જોવી એ પણ ભગવાનના
અંગીકારનું લક્ષણ છે આહીં શંકા થાય જે લોક અ-
ને વેદમાં સુખ ન થાય તો પણ શાક્ષીની પેઠે ભગવાન
ની કૃતિ જોવાનો ઉપદેશ છે તેણે કરીને ત્રણ દુઃસ્વ સ-
હેવારૂપી ધૈર્યજ સાધન પઠાવે કરીને કહ્યું ઠરે તેથી
તેટલાને જ કરવા યોગ્ય પણું હોય તો સેવા સારી રી

તે થાય નહીં તો નિવેદનને વ્યર્થ પણું તો થાયજ તે
 થી બીજા પ્રકારે કરીને ધર્મ હાનીની ચિંતાની પ્રાપ્તિ
 થાય તે માટે ગુરુની આજ્ઞામાં જેમ બાધ ન આવે તે રી
 તે પહેલાથી સેવા કરવી જોડયેં કેમ કે સ્વેતાસ્વતરુ
 પનિષદમાં કહ્યું છે ॥ શ્લોક ॥ યસ્ય દેવે પરા ભક્તિઃ
 યથા દેવે તથા ગુરૌ ॥ તસ્યૈતે કથિતા હ્યર્થાઃ પ્ર-
 કાશંતે મહાત્મનઃ ॥ અર્થઃ-જેને દેવમાં પરમ ભક્તિ
 હોય અને જેવી દેવમાં હોય તેવીજ ગુરુમાં હોય તે
 મહાત્માને એ ઉપનિષદમાં શ્રુતિથી પહેલાંની શ્રુતિમાં
 કહેલા બધા અર્થો જણાય છે તથા એકાદશ સ્કંધના
 ઓગણીશમા અધ્યાયમાં કહ્યું છે ॥ શ્લોક ॥ નૈવો
 પયંત્ય પ્રચિતિં કવચસ્તવેશ બ્રહ્માયુષાપિકૃ-
 તમૃદ્ધમુદઃ સ્મરંતઃ ॥ યોંતર્બહિસ્તનુભૃતામ-
 શુભં વિધુન્વન્નાચાર્ય ચૈત્યવપુષાસ્વગતિં વ્ય-
 નક્તિ ॥ ૬ ॥ અર્થઃ-હે ઈશ તમે આચાર્યજી અને
 અંતરયામી તેના શરીરેં કરીને દેહધારીને માટે અને
 બાહરનું અશુભ તેને દૂર કરતા પોતાના માર્ગને દે-
 રવાડો છો અને પોતાને પમાડો છો એવો જે તમારો

ઉપકાર તેના શબ્દાર્થને જાણનાર એવા કવીને સ્મર
 ણ કરતાં કરતાં વધ્યોઢે આનંદ જેને એવા થઈને બ્ર
 હ્માની આયુષથી પણતમારાં કરેલા ઉપકારનાં બ
 દલાને પામતા નથી એટલે બદલો આપી શકતા ને-
 થી. ॥શ્લોક॥ સેવાકૃતિગુરોરાજા, બાધનંવાહ
 રીચ્છયા ॥ અતઃસેવાપરં ચિત્તં, વિધાય સ્થીય
 તોં સુરવમ્ ॥ ॥ અર્થ :- પહેલાથી ગુરુની આજ્ઞા
 પ્રમાણે સેવા કરવી જોડે અને હરિની ઇચ્છા બીજી
 સેતની હોય તો ગુરુની આજ્ઞાનો બાધ થાય તો ચિં
 તા નહીં તેથી ગુરુની આજ્ઞાના બાધના પક્ષમાં અને
 ગુરુની આજ્ઞાના અનુસારના પક્ષમાં પણ સેવામાં
 તત્પર ચિત્ત કરીને સુરવથી રહેવું ॥ તેથી સેવામાં ચિ-
 ત્તરાશીને સુરવમાં રહેવું એટલે ગુરુની આજ્ઞા પ્ર-
 માણે ચાલતાં ઉપર કદ્યા પ્રમાણે કદાચિત્ વિશેષ
 તાર્યે કરીને ભગવાનની આજ્ઞા ગુરુની આજ્ઞાથી વિ-
 રુદ્ધ થાય તો કેમ કરવું ત્યાં શ્રી ગુસાંઈજી આજ્ઞાક
 રેછે જે હરિ ઇચ્છાયેં કરીને વિકલ્પેં કરીને એટલે કોઈ
 વરવત કરે અને કોઈ વરવત ન કરે તેથી વિકલ્પેં કરી

ને અબાધ કરવો. કારણકે ગુરુયે જે રીત બતાવી છે તે પ્રમાણે જ્યાંહાં સુધી શ્રી ઠાકોરજી સાનુભાવ ન હોય ત્યાંહાં સુધી કરવું અને જ્યારે શ્રી ઠાકોરજી સાનુભાવ બતાવે ત્યારે તો જો શ્રી ઠાકોરજી કઈ વિશેષતાયે કરીને આજ્ઞા કરે તો તે પ્રમાણે કરવું તો તેમાં ગુરુની આજ્ઞા પણ પલાય હવે ગુરુની આજ્ઞાના બાધમાં અથવા અબાધમાં સેવાજ મુરખ્ય છે એવા અભિપ્રાયથી શ્રી આચાર્યજી આજ્ઞા કરે છે “અતઃ સેવા પરંચિત્તં વિધાય સ્થીયતાં સુખં” તેથી સેવા પરંચિત્ત કરીને સુખમાં રહેવું એમ જ્યારે થયું ત્યારે સરવાળે સુખજ રહ્યું હવે આગલ કહ્યું જે શાક્ષીની પેઠે રહેવું તે સેવામાં શાક્ષીની પેઠે રહેવું એમ નથી પણ લૌકિકમાં શાક્ષીની પેઠે રહેવું તેમાં હરિની ઇચ્છાનો પણ વિચાર કરવો કે શ્રી આચાર્યજીની આજ્ઞામાં બાધ કરાવવાની ઇચ્છા છે કે તેને અનુસાર છે પણ તે સ્વભાવ કેમ પડે એવી આશંકામાં કહે છે જે કોઈ સ્વભાવ પ્રભુ અનુભાવ દેરવાડતા હોય તેથી સ્વભાવ પડે જે આમ ઇચ્છા છે અને જેને ભગવાનના અનુભા

वनी खबर नथी पडती तेणे फलना बलथी इच्छा
 जाणवी तेथी जेवो पोतानो अधिकार ते अधिका
 रप्रमाणे जाणीने सेवा करवी जेम राज भोगमां
 मोहटा रामदासजी आंख वींचीने पंखो करता
 हता तेमने भगवान श्री गोवर्द्धननाथजीयें आ
 ज्ञा कीधी के हुं भोजन करुं छऊं ते तूं आंख उघा
 डीने जोत्यारे रामदासजीयें विनंति कीधी के म
 ने श्री आचार्यजीयें एवी आज्ञा करी नथी तेथी
 प्रभु प्रसन्न थया पण त्यांहां जो एवी आशंका
 थाय के ऊपर तो कह्युं छे जे भगवद आज्ञा मान-
 वी अने आंहीं तो रामदासजीने सानुभाव छतां
 न मानी तोए पण भगवान प्रसन्न थया तेथी ए
 वो अभिप्राय छे जे जो कदाचित् कई विशेष
 आज्ञा सामग्री वगैरे धरवानी करे तो मानवी केम
 के ते प्रभुना सुखने अर्थे छे त्यारे एम ठयुं जे प्र
 भु पोताना सुखने अर्थे जे आज्ञा करे ते मानवी
 अने जो आपणा सुख सारु गुरुनी आज्ञाथी वि
 रुद्ध आज्ञा करे तो न मानवी एवा विभाग छे हवे

આ જે પ્રકાર બતાવ્યો તેમાં સેવા મુરખ્ય છે તેનું બીજ તે આત્મનિવેદનના પ્રકરણમાં એકાદશસ્કંધના ઓગણીશમા અધ્યાયમાં છે જે સેવા કન્યા કરવી તે પંરિનિષ્ઠા એ બીજ છે હવે કોઈ વરવતે પુત્રાદિક અહિંઆં આદિ શબ્દે કરીને બીજા સગા તથાં દ્રવ્ય બધુ જાણવું તેથી પુત્રાદિકના વિયોગની શંકા-થી ચિંતા થાય તો શું કરવું ત્યાંહાં કહેછે.

મૂલશ્લોક.

ચિત્તોદ્વેગં વિધાયાપિ, હરિર્યદ્ય
ત્કરિષ્યતિ ॥ તથૈવ તસ્ય લીલે
તિ, મત્વાચિંતાં દ્રુતં ત્યજેત્ ॥ ૮ ॥

અર્થ: - હરિજે દુઃસ્વ હરનારા ભગવાન તે ચિત્તમાં ઉદ્વેગ પેદા કરીને પણ જે જે કરશે તેવીજ દુઃસ્વ હર્તાની લીલા છે એમ માનીને ચિંતાનો ત્યાગ કરવો ॥ ૮ ॥ ચિત્તમાં ઉદ્વેગ ઉત્પન્ન કરે તે હરિજે દુઃસ્વહર્તા ભગવાન તેની એ લીલા છે વાસ્તે ચિંતા તરત છોડવી. હવે શ્રી પુરુષોત્તમજી આજ્ઞા કરેછે જે થોડું દુઃસ્વ આવે ત્યારે તો હરિજે દુઃસ્વહર્તા છે તે

ની એ લીલા છે એમ જાણી ચિંતા છૂટે પણ મોંહટુંદુઃ
 સ્વ આવે ત્યારે તો એમ ન થાય એટલે ચિત્તનું સમાધા
 ન ન થાય એ આશંકા મટવાં સારુ જો કે મૂલં શ્લો
 કનો અર્થ ઉઘાડો છે તેથી શ્રી ગુસાંડીજી એ એની
 વિશેષતાયે આજ્ઞા નથી કરી પરંતુ શ્રી પુરુષોત્તમ
 જી એનું તાત્પર્ય લખે છે કે જરૂર જે થનાર દુઃ
 સ્વ છે તેનો ઉપાય નહીં ત્યારે ત્યાંહાં ચિત્તનું સમા
 ધાન કરવું એજ ઉપાય છે અને ચિત્તનું સમાધાન
 જ્ઞાનરૂપી ઉપાયથી જ થાય છે જેમ સસમ સ્કંધ
 માં. યમના અને સુયજ્ઞ રાજાની પત્નીના સંવા
 દમાં કહ્યું છે ॥ શ્લોક ॥ (ભા. સ્કં. ૭, અ. ૨, શ્લો.)
 અહો અમીષાં વચ્ચ સાધિકાનાં વિપશ્યતાં
 લોકવિધિં વિમોહઃ ॥ યત્રાગતસ્તત્રગતં મનુ
 ષ્યં સ્વયં સધર્મા અપિ શોચંત્યપાર્થ ॥ અર્થઃ-
 જે મહોટી ઉમરવાલાઓનો મોહ જુઓ અને લૌ-
 કિકની રીત જુઓ જે મનુષ્ય જ્યાંહાંથી આવ્યું
 હતું ત્યાંહાં ગયું અને પોતાને પણ જાવું છે તેથી
 શોચ શાનો કરવો એમ લૌકિક રીતનું જ્ઞાન કરા

વ્યું જે તમે ક્યાં બચનારા છો ત્યારેં સુયજ્ઞના સ
 ગાનું સમાધાન થયું વલી ષષ્ઠ સ્કંધના પંદરમા
 અધ્યાયમાં કહ્યું છે ॥ શ્લોક ॥ યથાવસ્તૂનિપ
 ણ્યાનિ હેમાદીનિ તતસ્તતઃ ॥ પર્યટંતિ નરેષ્વે
 વં જીવો યોનિષુ કર્તૃષુ ॥ અર્થઃ-જેમ દુકાનની
 જણસો છે તે આહીંથી ત્યાં ફરે છે તેમ જીવ પણ બ
 ધા શરીરમાં જયા કરે છે જેમ શોનું જેની પાસેં જે-
 ટલી વાર હોય તેટલી વાર તેનું. તેમ જીવ જ્યાં સુધી
 જે દેહમાં હોય ત્યાં સુધી તે દેહનો. તેમ જીવને દેહ
 સરખો અને દેહને જીવ સરખો એણે કરીને ચિત્ર
 કેતુનું સમાધાન થયું વલી એકાદશ સ્કંધમાં
 કહ્યું છે ॥ શ્લોક ॥ પિત્રો કિં સ્વનુભાર્યાયાઃ સ્વા
 મિનો ઽગ્નેશ્વરગૃધ્રયોઃ ॥ કિમાત્મનઃ કિં સુહ
 દામિતિ યોનાવલીયતે ॥ અર્થઃ-આ જે શ-
 રીર છે તે શું માબાપનું છે જે એમાંથી પેદા થયું કે
 સ્ત્રીને સુરવ આપે છે તેથી સ્ત્રીનું થાય છે કે જે
 અન્ન આપે છે તેનું હશે પણ છેહેલી વરવતે સ્વા-
 મી એને સંગ્રહતો નથી અને અગ્નીમાં બલે છે વા ગૃ

ધ્ર પક્ષી સ્વાયછે તેથી અગ્નિનો અથવા પક્ષીનું હશે
 એ રીતે આ દેહ કોનો છે એમ નિશ્ચય નથી થાતો કે
 મ કે એ દેહ બદ્ધાને સરસો છે તેથી સર્વ સાધારણ દેહ
 છે એમ જાણીને પુરુરવાને સમાધાન થયું એમ ચિત્ત
 સમાધાનના પ્રકાર જાણવા પળ એ જ ચિત્તના સ-
 માધાન છે તે આત્મનિવેદનવાલાને કરવા યોગ્ય ન
 થી ત્યાં કહેશે જે કાં યોગ્ય નથી ત્યાં હાં કહે છે જે
 એમાં ભગવાનના સ્મરણની ગરજ નથી કારણ કે ફ
 લાણાનો દેહ ફલાણાનો દેહ એમ સમાધાન છે અને
 આત્મનિવેદનવાલાયેં તો બધું ભગવદ્ અર્પણ કીધું
 છે તેથી જેમ પ્રભાસની લીલામાં પરસ્પર ક્લેશથી
 યાદવોનું મારી નાશવું તે લીલા ભગવાનની છે તે જે
 મ ભક્તના ચિત્તને ઉદ્દેગ કરીને લોક મર્યાદાનુ રક્ષ
 ણ કરવા સારું અને આગલ પાછું નિત્ય સુખ આપવા
 સારુ એ લીલા કરી તે રીતે ચિત્તને ઉદ્દેગ પેદા કરીને
 પળ હરિ જે કરે છે તે હરિની લીલા છે એમ જાણીને
 ચિંતા તજવી કેમ કે પ્રારબ્ધરૂપી અઘ જે પાપ તે
 ના હરનારા પ્રભુ છે ત્યારે પ્રારબ્ધાદિક દોષને હરવા

સારુ શુભપણાયેં અથવા અશુભપણાયેં સાક્ષાત્
 અથવા કોઈ દ્વારાયેં પ્રભુ દુઃસ્વહરશે એમ જાણીને અ
 મારા ઈશ્વર છે અને અમારા આત્મા છે એની એવી સ્મ
 ત છે એમ જાણીને અમારું મોહોટું પાપ હરવા સારું મ
 ગવાનની માયાની લીલા છે એમ માનીને એટલે સાધ
 ક બાધક જે પ્રમાણો છે તેણે કરીને ચિત્તોદ્દેગને પે
 દા કરનારી અથવા ચિત્તોદ્દેગથી પેદા થયેલી અથવા
 તેરૂપી ચિંતા તરત છોડવી કેમકે એ ચિંતા પણ ઘ-
 ણો વચ્ચે સુધી ચિત્તમાં રહે તો કાલ, કર્મ અને સ્વ-
 ભાવ પ્રબલ છે તેથી આસુરાવેષ રૂપી મહોટું દુઃસ્વથા
 ય અથવા મુરખ્ય સેવા ફલમાં વિલંબ થાય તેથી તર
 ત ચિંતા છોડવી એ રીતે પુષ્ટિમાર્ગનો જીવ છે તેને સે
 વાની સામગ્રી તથા સેવા કરનારો તેની તથા નિવેદ
 નની ચિંતા છોડવાના ઉપાય પણાયેં કરીને બોધ ક
 ચ્ચો અને સેવાથી અવિરુદ્ધ પણાયેં કરીને શાક્ષી વ
 ત્ રહેવું અને વૈરાગ્યનું વિષય ભેદે કરીને સ્થાપન
 કચ્ચું એટલે મગવાનની લીલા છે એવો બોધ કચ્ચો
 અને ચિત્તમાં એ ઉદ્દેગ થાય છે એ પણ પ્રભુની લીલા

છે એવો ઉપદેશ કયો પળ આ વસ્તુમાં એમ બને ન
 હાં કેમ કે કલિકાલનો પેદા કરેલો ક્ષોભ તેથી ચિ
 ત્તનું સમાધાન થાતું નથી તે માટે આ ઉપદેશ છે તે અ
 નુપદેશ છે કેમ કે દુઃસ્વમાં ચિત્તનું સમાધાન થાતું ન
 થી એવી આશંકામાં ચિત્તસ્થિર થવા સારુ શ્રી આ
 ચાર્યજી આજ્ઞા કરે છે એવું વિચારીને શ્રી ગુસાંઈજી
 આગલા શ્લોકનું અવતરણ કરે છે. હવે અહીં સુધી
 કદ્યું તે તો બની શકે એવું નથી કેમ કે શ્રવણ ભક્તિથી
 આરંભ કરીને સર્વ સુધી આવે તે વાર પછી નિવેદ
 નની વાત પળ એક જ ભક્તિ સિદ્ધ થવી કઠણ છે તે
 થી નિવેદનની દુર્દશા છે માટે નિવેદનની ચિંતાનું સ
 માધાન અને અન્ય વિનિયોગની ચિંતાનું સમાધાન વૃ
 થા છે એમ વિચારીને સાધન ફલ એક કરીને સર્વનું
 સમાધાન આપ આજ્ઞા કરે છે.

॥ મૂલશ્લોક ॥

તસ્માત્સર્વાત્મના નિત્યં, શ્રીકૃષ્ણઃ
 શરણં મમ ॥ વદદ્ધિરેવ સતતં, સ્થેય
 મિત્યેવ મે મતિઃ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૬ ॥

અર્થ:- જેથી ઊપર લખેલી રીતે ઉદ્દેગના ત્યાગ વગે
 રે બંધુ ન બને એવું છે તેથી સર્વ પ્રકારે સદા શ્રીકૃષ્ણઃ
 શરણં મમ કહેતા રહેવું એવીજ અમારી બુદ્ધિ છે ॥૧॥
 હવે શ્રી પુરુષોત્તમજી લખે છે જે શ્રવણ એટલે કથા
 કહે તે સાંભલવું તે દુર્લભ કેમ ત્યાંહાં કહે છે ભગવદ્
 વાચક પદ અને વાક્ય તેમની શક્તિનો અને તાત્પર્ય
 નો નિર્ધાર કરવો જેમ “અગ્નિના સિંચતિ” એટલે અ
 ગ્નિયેં કરી શીંચે છે તેમાં અગ્નિના એ પદ છે અને સિં
 ચતિ એ પણ પદ છે અને એ બે મળીને વાક્ય થાય છે હ
 વે શક્તિ તે જેમ અગ્નિ એટલે દેવતા એમ જાણવું તે શ
 ક્તિ અને અગ્નિના સિંચતિ એટલે અગ્નિયેં કરીને શીં
 ચે છે પણ એમ કેમ બોલાય અગ્નિયેં કરીને બાલે છે
 એમ બોલાય માટે અગ્નિયેં કરીને શીંચે છે એનો તા-
 ત્પર્ય એ સમજવો કે ડના પાણીયેં કરીને ડાડને શીં
 ચે છે એટલે બાલે છે તેનું નામ તાત્પર્ય નિર્ધાર એ રીતે
 કથાના શ્રવણમાં શક્તિ અને તાત્પર્યનો નિર્ધાર ક
 રવો એનું નામ શ્રવણ તે પણ ગુરુના મુખથી અને એ
 શ્રવણ કરીને બીજાની પાસે કહેવું તેનું નામ કીર્ત્ત

ન અને જે શ્રવણ કચ્યું અને કીર્તન કચ્યું એ બેનું
 સ્મરણ કરવું તેનું નામ સ્મરણ અને આ વચ્ચેના
 વધા ભગવાનને કહેનારા વાક્યના શક્તિતાત્પર્ય
 કહેનારા ગુરુ તે મલવા દુર્લભ છે તેથી શ્રવણ પણ
 દુર્લભ છે માટે જ્યારે શ્રવણ, કીર્તન અને સ્મરણ ન
 હોય ત્યારે શ્રી ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન પણ ક્યાંથી
 થાય અને પાદ સેવન કરે તે તો જેવા ભગવાન છે તેવા
 જાણ્યા વિના કરે તે ભગવાનનું પાદ સેવન પણ શેનું
 તેથી પાદ સેવન પણ દુર્લભ છે તેમ કાલાદિક પણ પ્ર
 તિબંધક છે ત્યારે એક એક ભક્તિમાં કાલાદિક પ્રતિબં
 ધરૂપ છે તેથી સાધન ફલ એક કરીને સર્વે સમાધાન
 શ્રી આચાર્યજી કરે છે હવે સાધન એટલે શ્રવણાદિક
 ભક્તિ તે શ્રવણ આદિ લઈને આઠ ભક્તિ છે એ શ્રવ-
 ણાદિકનું અષ્ટક છે તે સાધન અને ફલ તે આત્મ
 નિવેદન માટે એ ફલ અને સાધન બેહુને એક કરીને
 સમાધાન કરે છે એટલે પોતાના તે જીવના અસાધ્ય
 પણાયેં કરીને અર્થાત્ત જીવથી એ સાધન નથી બનતું
 એમ કહીને એ બધું સુરવથી થાય એવો ઉપાય કહે છે

તે આવી રીતે:-કે આપણાથી તો નથી બનતું પણ ભગવાનથી બને છે તો કાં સુખથી ન થાયે તો જેમ એ સુખેં કરીને થાય તેવું સમાધાન આપ કરે છે હવે સમાધાન શ્રી આચાર્યજી કરે છે એમ શ્રી ગુસાંડજી એં કહ્યું હવે તે સમાધાન તે શું તે કહે છે. શ્રીકૃષ્ણ: શરણં મમ કહ્યા કરવું પણ આહીં કોઈ શંકા કરે કે એ સમાધાન કેમ ગણાય ત્યાં કહે છે કે ઊપર કહી જે રીત તેથી પણ વધુ ન બને એવું છે તે કારણથી જ્યારે શરણ આવશે ત્યારે પ્રભુ વધું સિદ્ધ કરી આપશે એમ વિચારીને શ્રી આચાર્યજી એં આજ્ઞા કરી છે હવે શ્રી પુરુષોત્તમજી લેખે છે જે ભક્તિ માર્ગમાં પ્રવેશ કયો અને તેમાં આશક્તિ થવા માંડી તેમાં હેતુ ભગવાનનો અનુગ્રહ છે એ વાતનો પણ શ્રુતિયેં કરીને નિશ્ચય થયો છે તેમાં કહ્યું કે આત્મા એટલે વ્યાપક ભગવાન જેને પોતાના ગણે છે તેથી જ પમાય છે એ ભક્તિ હેતુ ગ્રંથમાં શ્રી ગુસાંડજી યેં ઠેરાવ્યું છે માટે અનુગ્રહ છે જ માટે ભક્તિ માર્ગમાં અવાય અને તેમાં પ્રતિબંધ થાય તેમાં કલિ કાલ, કર્મ તથા પ્રારબ્ધ અને સ્વભાવ તેજ પ્રતિબંધક છે

કાલ,કર્મ અને સ્વભાવ ભગવાનનો અનુગ્રહ છતાં પ્રતિબંધ કરે તો તેની નિવૃત્તિ કેમ થાય ત્યાંહો કહેછે જે સર્વ નિયામક પ્રભુછે તેથીજ થાયછે બીજાથી થાતી નથી તેથી ભગવાનને સરણે જવું એજ સાધનછે અને જે કોઈ સરણ આવે તેની શરણ રાખનારો ઉપેક્ષા કરે નહીં એવી રીત છે તેથી પ્રભુની શરણાગતિ કરવી એજ સાધનછે અને જે શરણ જાયછે તેનેજ એમ થાયછે. અહીં કોઈ કહેશે જે એ ક્યાંથી જણાયુ ત્યાંની ચેના શ્રીગીતાજીના વાક્યથી કહેછે ॥ શ્લોક ॥ સર્વ ધર્માન્યરિત્યજ્ય, મામેકં શરણં વ્રજ ॥ અહં ત્વા સર્વ પાપેભ્યો, મોક્ષયિષ્યામિ માશુચઃ ॥ અર્થ:- બધા ધર્મોને છોડીને મહારી એકની શરણ આવ તો હું તને સર્વ ધર્મ છોડ્યાના પાપથી છોડાવીશ. તું તેની ચિંતા કર મા ॥ વલી એકાદશ સ્કંધના પાંચમા અધ્યાયમાં આમ કહ્યું છે ॥ શ્લોક ૪૧ મો ॥ દેવર્ષિભૂતા સનૃણાં પિતૃણાં, ન કિંકરો નાય મૃણીય રાજન ॥ સર્વાત્માનાંય શરણં શરણ્યં, ગતો મુકુંદં પરિહન્ય કર્ત્ત્વ ॥ અર્થ:- દેવ, ઋષિ, પ્રાણિમાત્ર, કુટું-

બ, મનુષ્ય અને પિતૃ તેમનો એ દાસ નથી અને એમ
 નો કરજદાર નથી કેમકે સર્વ પ્રકારે શરણ જવા
 લાયક એવા જે મુકુંદ ભગવાન તેમની શરણ ગયો
 છે તેથી દેવ, ઋષિ વગેરેનો એ કરજદાર નથી અને
 દાસ પણ નથી એવું કરભાજન યોગેશ્વરનું પણ વ
 ચન છે તેથી ભગવાન જે શરણે જવા યોગ્ય છે તેથી
 ભગવાનને શરણે જવા યોગ્ય પણ પ્રાપ્ત થાય છે અ
 હીં વાદી શંકા કરે છે જે ભગવાનની જ શરણે જવું
 અને બીજા દેવની શરણે શું કરવા ન જવું તે ઉપરે ક
 હે છે જે ઉપર કહેલું વચન છે કે મુક્તિ આપનારા ભ
 ગવાન તે જ શરણ જવા લાયક છે તેથી ભગવાનને
 શરણે જવું પ્રાપ્ત થાય છે કેમકે મુક્તિ એ જ આપે
 છે તેથી અંગીકાર કરેલા જીવથી ઉપર કહેલી રીતે
 ચલાતું નથી તો પણ શરણ જવા લાયક પ્રભુ છે તે જ
 વધુ સિદ્ધ કરી આપશે એવો શ્રી આચાર્યજીનો અ
 ભિપ્રાય છે તે આશય શ્રી ગુસાંઈજીયે પ્રગટ કરી આ
 પ્યા છે પણ શંકા થાય જે પ્રથમથી જ “શ્રીકૃષ્ણાઃ શ
 રણં મમ” એમ કાં ન કહ્યું એવી શંકા ઉપર શ્રી ગુ

સાર્દીજી આજ્ઞા કરેછે જે ભક્તિમાર્ગના જેટલા અંશ
 છે તેટલા બધા વિચારીને અને તેમાં તે બધાને પ્રતિ
 બંધ છે તે મટાડવાની પોતાની અશક્તિ છે એમ જ્યા
 રે જાણે ત્યારે જ શરણાગતિ થાય નહીં તો નહીં થા
 ય કેમકે શરણાગતિ શુદ્ધ નિઃસાધન હોય ત્યારે
 જ થાય તેથી જ આ પ્રથમથી કહ્યું નથી. હવે
 શ્રી પુરુષોત્તમજી લખેછે જે શ્રીકૃષ્ણાશ્રયની રી
 તેં દેશકાલ વગેરે પોતાની સહાય કરે તેવા નથી
 અને જેવું તેમનું સ્વરૂપ છે તેવું કલિકાલમાં રહ્યું
 નથી અને વિવેક જેમાં આદિ અને ભક્તિ જેના અં
 તમાં છે એવા જે વિવેક ધૈર્ય અને ભક્તિ જીવથી
 પોતાથી સિદ્ધ થતા નથી એવો નિશ્ચય કરીને દી
 નભાવેં કરીને સર્વે પ્રકારેં કરીને શરણાગતિ થાય
 છે ત્યારે પહેલાજ એનો ઉપદેશ કરવો યોગ્ય હતો પ
 ણ હમણા સર્વેની પછવાડે ઉપદેશ કન્યો તે સર્વ પ્ર
 કારેં કરીને સર્વ અંશમાં શરણાગતિની યાદ રહેવા
 સારુ એમ જાણવું હવે તસ્માત્નો અર્થ કહેછે. ક-
 હી જે રીત તે રીતેં બધું ન બને તેથી શ્રીકૃષ્ણાશ્રય

મમ એમ કહ્યા કરવું. હવે સર્વાત્મનાં એ પદનું શું
કામ એમ કહે ત્યાં કહેછે જે પ્રથમથીજ એકાં ન
કહ્યું તે શંકા મટાડવા સારુ એ પદ છે કેમકે એ બ
ધું કહ્યા વગર તેને સમજણ ન પડે અને કહિયેં ત્યા
રેંજ સમજણ પડે જે આ મહારાથી બધું નહીં બને
ત્યારે સર્વપ્રકારથી શરણ આવે તે સારુ કરીને સ
ર્વાત્મનાં એ પદ સૂચ્યું છે. હવે નિત્ય એ પદ બાકી
રહ્યું તેનો અર્થ કરેછે નિત્ય એટલે નિરંતર જેની
વચમાં ક્ષણભર પણ અંતર ન પડે કેમકે એમ ન
કરીયેં તો કાલેં કરીને આસુરાવેશ થાય હવે એ આ
સુરાવેશ તે શું ત્યાંહાં શ્રી પુરુષોત્તમજી કહેછે જે
ગ્રહાદિકમાં મન લગાડનારો અહંકાર ઉત્પન્ન થા
ય કેમકે જ્યારે “શ્રીકૃષ્ણ શરણં મમ” કહેવું મૂકા
ય ત્યારે તો એમ આવે જે આ માહારે કરવું નહીં કરું
તો બગડશે એમ થાવું એજ અહંકાર જાણવો હવે
અંતઃકરણમાં શ્રીકૃષ્ણ મહારા રક્ષક છે એમ આ
વે અથવા ન આવે તો પણ એમ કહ્યા કરવું તે સા
રુ શ્રી આચાર્યજીયેં “વદદ્વિઃ” એમ કહ્યું તેથી એ

જરૂર કહ્યું જોડે તેનું તાત્પર્ય શ્રી પુરુષોત્તમજી
 આજ્ઞા કરે છે જે વાળી છે તે તેજોમય છે કેમકે એ
 વી શ્રુતિ છે જે અગ્નિ છે તે વાળીરૂપ થઈને મોઢા
 માં પેઠી છે તેથી તેજોરૂપ છે માટે જે બોલિયે ને વૈ
 સ્વરી છે તો એ પણ વક્તા જે બોલનારો તેની પશ્ચં
 તી વાળી ને વૈસ્વરી પ્રકાશ કરતી અંતઃકરણ જે
 આસુર ધર્મમાં આવૃત્ત છે તેને પાછું ફેરવે જ કેમકે
 તે પશ્ચંતી સુધી અસર કરે છે તેથી અંતઃકરણ
 માં અસર કરે હવે મોઢેથી કહિયે તો બીજાનો ઉપ
 કાર થાય એળે કરીને લોકશિક્ષા પણ આનુસંગિ
 ક થાય એમ કહેલા પ્રકારે કરીને શ્રીકૃષ્ણઃ શર
 ણં મમ કહેતાં કહેતાં સેવા પર પઠાચે કરીને રહે
 વું એ સ્થેયં એ પદે કરીને કહ્યું છે હવે અષ્ટાક્ષરનું
 મુરવથી કહેવું તે પારકા ઉપકાર સારુ પણ થાય તે
 સારું કહે છે જે લોકશિક્ષા પણ આનુસંગિક થાય
 એટલે પોતાની મેઢે થાય આહીં શંકા થાય જે એ
 મથયું ત્યારે આશ્રયને મુરબ્યતા આવશે કેમકે
 અંતઃકરણથી થાઓ અથવા મથાઓ તો પણ એમ

કરવું કહ્યું છે તેથી આશ્રયને મુખ્યતા આવશે અ
 ને જે ઠેકાણે સેવાને મુખ્યતા કહી છે તેને બાધ આ
 વશે એમ કહે ત્યાં કહે છે જે એમ કહ્યું છે જે એમ
 કહેતાં કહેતાં સેવા પર થઈને રહેવું તેથી આંહીં શ
 રણોપદેશ જે છે તે માર્ગનું અંગ છે પરંતુ કાંઈ માર્ગ
 પાળાયેં કરીને છે એમ નથી અમે અમારી સમજથી
 કહિયેં છીયેં એ અર્થ હત્યેવમેમતિ: એ પદથી બતા
 વે છે તેનું તાત્પર્ય એ જે શ્રીકૃષ્ણ: શરણં મમ કહેવા
 રૂપી જે શરણાગતિ તે પણ પોતાની સામર્થ્યથી
 બની શકે એવું નથી એવી આશંકા કરીને “યમેવૈ
 ષ” એ શ્રુતિયેં કરીને ભગવાન જેને વરે છે તેને જ
 એ પામવા લાયક છે તેથી મહારી બુદ્ધિ સાધન બ
 તાવવામાં આવી રીતની જ છે એટલે અંગીકારથી
 બધું સિદ્ધ થાઓ અથવા મથાઓ પણ આથી
 આગલ બીજો ઉપાય દેશ્વાતો નથી તેથી કહ્યું છે જે
 “હ્યેવમેમતિ:” હવે અષ્ટાક્ષર નિરંતર કહ્યા કરે તેનો
 ફલોન્મુખ્ય અંગીકાર જાણવો અને કોઈ વસ્ત
 કહે અથવા કોઈ વસ્ત ન કહે એવાનો વિલંબેં કરી

ને અંગીકાર સમજવો અને જે મુદલ નજ કહે તેનો
 તો અંગીકાર નથી એમ સમજવું હવે વરણ એટલે ભ
 ગવાને કરેલો અંગીકાર અને તેનાથીજ એ સાધન
 થાય છે તેથી સર્વે પ્રકારે શરણ જવું એ પણ પોતા-
 થી બંની શકતું નથી તે ઉપર શ્રીમદ્ભાગવતના દશમ
 સ્કંધના ચાલીશમા અધ્યાયનો અઠ્ઠાવીશમો
 શ્લોક કહે છે ॥ શ્લોક ॥ સોહં તવાં ધ્યુપગતોઽસ્મ્ય
 સતાં દુરાપં તદ્વાપ્યહં ભવદનુગ્રહર્દૈશ મન્યે ॥
 પુંસો ભવેદ્યર્હિસંસરણાપવર્ગસ્ત્વચ્ચબ્જનાભસ
 દુપાસનયામતિઃ સ્યાત્ ॥ ॥ અર્થ :- અસત્પુ
 રુષોને દુઃસ્વથી પણ મલે નહીં એવા જે આપના ચ
 રણ તેની પાસે આવ્યો એ પણ હે ઈશ આપનો હું અ
 નુગ્રહ માનું છું એમ અકૂરજીયેં કહ્યું છે તેથી વરણ
 શ્રુતિયેં કરીને વરણથીજ એક પામવાલાયક ભ
 ગવાન છે માટે મહારી મતિ આવા પ્રકારની છે જે
 ભગવાન જ્યારે અનુગ્રહ કરે છે ત્યારેજ સર્વે પ્રકારે
 કરીને ભગવાનની શરણાગતિ થાય છે પુરુષને જ્યારે
 જન્મ મરણથી છૂટવાનો સમય આવે ત્યારે હે અ

જનામ, સત્પુરુષની ઉપાસનાયેં કરીને આપને વિ
 ષે મંત્રિ થાય છે અને જ્યાં સુધી એમ થવાનું નથી
 ત્યાં સુધી તેમ થાતું નથી તેથી આ માર્ગમાં શરણજ
 ઉપાય છે ત્યારે આ માર્ગમાં કૃપાજ કારણ છે તેથી
 ભગવાનના અંગીકારથી જ માર્ગમાં પ્રવેશ થાય તે
 માર્ગમાં રુચિ વગેરે કરીને વરણનું અનુમાન કરીને
 માહારાઓને આમજ કરવું જોડું અને એમ નથાય
 ત્યારે પ્રતિબંધ છે એવું અનુમાન કરવું તેથી આ શ-
 રણાગતિરૂપી સાધન તે ભક્તિશાસ્ત્રમાં દૃઢ છે અ-
 ને એ સાધનોનું પ્રતિનિધિરૂપ પણ એજ છે એવું બી-
 જું સાધન ભક્તિશાસ્ત્રમાં નથી મારે શ્રી ગીતાજી
 માં શોકાભાવમાં એજ કહ્યું છે ॥ શ્લોક ॥ સર્વધ-
 મંત્પરિત્યજ્ય, મામેકં શરણં વ્રજ ॥ અહંત્વા સ-
 વ્વપાપેભ્યો, મોક્ષયિષ્યામિ માશુચઃ ॥ અર્થ :- બ-
 ધ્વા ધર્મોને છોડીને મહારી એકની શરણ આવ તો હું
 તને સર્વધર્મ છોડવાના પાપથી છોડાવીશ તું તેની
 વિંતા કરમાં તેથી એવો નિશ્ચય થાય છે જે સર્વે પ્ર-
 કારેં શ્રીકૃષ્ણઃ શરણં મમ કહેવું તેથી જ એ વાક્ય

માં શ્રીકૃષ્ણપદછે તે ભક્તસહિત પુરુષોત્તમવાચ
 કછે તે બહુ પ્રસિદ્ધ છે. તેથી માહારું ભક્તસહિત પુ
 રુષોત્તમછે એજ શરણછે એટલે બચવાનું ઠેકાણું
 છે એવું ગુરુમુખથી શ્રવણ અને તે જેમાં પહેલું છે
 એવા બૌજા પળ સાધનો તેમનું સ્વરૂપ અને ફલ તે
 મનું સુખેં કરીને જ્ઞાનસિદ્ધ થાયછે એરીતેં સર્વ ગ્રંથ
 નું વ્યાખ્યાન કરીને ગ્રંથના અંતમાં શરણ મંત્રની
 આવૃત્તિ કરીને તેનું પ્રયોજન શ્રી ગુસાંઈજી આજ્ઞા
 કરેછે જે આપણા પોતાથી બની શકે એવું નથી તેસા
 રું શ્રીકૃષ્ણઃ શરણં મમ કહેવું એજ મહારી મતિ છે
 તેનું તાત્પર્ય શ્રી ગુસાંઈજી આજ્ઞા કરેછે કે જેને મ
 ગવાન વરેછે તેનાથી એ બનેછે વાસ્તે એથી વધારે
 અમે કંઈ કહેતા નથી ત્યાં સુધી ગ્રંથનું વ્યાખ્યાન
 કરીને ગ્રંથના અંતમાં શરણ મંત્રનું કથનછે તેનું પ્ર
 યોજન આજ્ઞા કરેછે જે ભક્તિમાર્ગમાં જે પ્રવૃત્ત થ
 યોહોય તેની દૃઢતા સારુ આ કહિયેં છૈયેં અને તે
 પળ નબને ત્યારેં જાણવું જે એને ગરજ નથી જેમ સૂ
 ર્ય ઊગે તે બંધાને દેરવાયછે તે સૂર્ય શું સ્વોદોછે ન

હીં તોપણ તે આંધલાના કામનો નથી તેમ શરણ
 મંત્ર જે કહિયેં છૈયેં તે બને એવો છે પણ જે ભક્તિમા
 ર્ગમાં ચાલતો નથી કેવલ લૌકિકમાં વર્તે છે તેને
 એ કામ આવતો નથી અને જે ભક્તિમાર્ગમાં ચાલ
 નારો હશે તેતો કહ્યા કરશે જ જેમ દેશવત્તાને સૂર્યકા
 મનો છે તેમ જે ભક્તિમાર્ગમાં ચાલતો હોય તેના જ
 સારુ આ મંત્ર છે કેમકે ભક્તિમાર્ગમાં જે ચાલના
 રો હોય તેનાથી જે જે પ્રકાર આ નવરત્ન ગ્રંથમાં
 કહ્યા તે પ્રમાણે ન ચાલી શકાતું હોય ત્યારેં એના
 મનમાં દુઃખ અવશ્ય થાય જે હું કેમ કરું મહારા
 થી કહ્યા પ્રમાણે ચાલી શકાતું નથી તેથી એને
 ચિંતા થાય અને તે ચિંતા મટવા સારું આજ ઉપા
 ય કરવો જે શ્રીકૃષ્ણઃ શરણં મમ એમ કહ્યા કરવું
 વાસ્તે તે ભક્તિમાર્ગમાં ચાલનારાથી બને જ. હવે શ્રી
 પુરુષોત્તમજી લખે છે જે ભક્તિમાર્ગમાં પોતાના કૃ
 તાર્થ પળાસારુ ચાલતો હોય તેની દૃઢતા થવા સા
 રુ આ કહિયેં છૈયેં દૃઢતા થવા સારુ એટલે આ નવ
 રત્ન ગ્રંથમાં કહેલી રીતેં અવશ્ય ફલ થાય એવો

મનમાં નિશ્ચય કરીને નવરત્નમાં કહેલી રીતે ચાલ-
 વું બંધ ન થાય તે સારુ આ નવરત્નમાં સરણ મંત્રનું
 આવર્તન છે તેથી શ્રી આચાર્યજીયેં એનો ઉપદેશ ક-
 વ્યો છે હવે અનન્ય જન જે છે તેનો જ ઉદ્દેશ તે મંતા-
 ડવો જોડયેં કેમકે ભગવાન અનન્યના રક્ષક છે તે
 થી ભગવાન એ અનન્યની રક્ષા નહીં કરે ત્યારે એની
 રક્ષા કોણ કરશે વાસ્તે ભગવાન જ કરે છે એમ શ્રી
 ગીતાજીમાં ઘણે ઠેકાણે કહ્યું છે ભગવાનને સાધા
 રણ જીવને અર્થે રક્ષા કરવાની જરૂર નથી પણ જે
 અનન્ય છે તેના તો ભગવાન રક્ષક છે તેથી ભક્તિ-
 માર્ગથી વિમુક્ત જે છે તેનું અહીં કંઈ વલવાનું નથી
 અને શરણ મંત્રમાં એનું કંઈ કામ નથી કેમકે ભ-
 ક્તિનું અર્થિ પણું એ એનું વિશેષણ છે અને આ તો
 ભક્તિ માર્ગથી વિરુદ્ધ છે તેથી એમાં અર્થિ પણું ન-
 થી માટે તેને અર્થ આ નથી એમ શ્રી ગુણેશજીયેં ક-
 હ્યું છે હવે સિદ્ધાંત એટલે શાસ્ત્રથી નિશ્ચય કરેલો
 એનું નામ સિદ્ધાંત તેથી આ ભગવાનના શાસ્ત્રનો
 સિદ્ધાંત છે. ભક્તિરૂપી અમૃત સમુદ્ર તેનું વિચાર

રૂપી મથન કચ્ચું તેથી શ્રી આચાર્યજી રૂપી પંડિતે
 કરીને આ રત્ન દેસ્વાઈ આવ્યા માટે શ્રી વ્રજાધિપ
 ને મનમાં ધારણ કરીને તે રત્નો મેં ઉજ્જલ કચ્ચા
 એમ શ્રી ગુસાંઈજી કહેછે આગ્રંથ છે તે ભગવાન
 ના સિદ્ધાંતનો સાર છે એમ જાણવા સારુ આજ્ઞા
 કરેછે હવે શ્રી આચાર્યજીને પંડિત કેમ કહેવા એ
 મ કહે ત્યાં કહેછે. જે સત્ય અસત્યને જુદું પાડવું
 તેવી જેનામાં બુદ્ધિ હોય તેનું નામ પંડિત કહેવાય.
 પણ આપ એવાજ છે એટલું નહીં પરંતુ શ્રી ભાગવત
 માં ઉદ્ભવજીયેં ભગવાનને પુછ્યું જે પંડિત કયા ત્યા
 રે ભગવાને કહ્યું જે “પંડિતો બંધમોક્ષવિત્” એટલે
 જન્મ મરણ વગેરેને અને તેમાંથી મોક્ષ એટલે છૂટવું
 તેને જાણનારો જે હોય વલી શ્રી ગીતાજીમાં કહ્યું છે
 શ્લોક ॥ યસ્ય સર્વે સમારંભાઃ, કામ સંકલ્પ વ
 ર્જિતાઃ ॥ જ્ઞાનાગ્નિદગ્ધ કર્માણં, તમાહુઃ પંડિતં
 બુધાઃ ॥ અર્થઃ - જેના બધા સારા આરંભો છે તે કા
 મ સંકલ્પ વિનાના છે અને જ્ઞાનરૂપી અગ્નિથી કર્મ
 જેળે બાલી નાશ્યા છે તેનું નામ પંડિત જાણવો તેમ

શ્રી આચાર્યજી બંધ મોક્ષને જાણનારા છે અને વી
 જું વચન છે તે પ્રમાણે ભક્તિનો વિચાર આપેં કહ્યો
 છે તેથી આપ પંડિત છે માટે એવા ગુણવાળાં પણું
 પંડિત નામે કરીને શ્રી આચાર્યજીને કહ્યું છે અને
 એ પ્રમાણેના પંડિત ન હોય તો ભક્તિમાર્ગનો વિચાર
 ન થાય અહિં આં ભાગવત દ્વિતીય સ્કંધના ત્રીજા
 અધ્યાયનું વચન કહે છે ॥ શ્લોક ॥ ભગવાનુબ્ર
 હ્મકાત્સ્ત્યેન, ત્રિરન્વીક્ષ્ય મનીષયા ॥ તદધ્યવ
 સ્યત્કૂટસ્થો, રતિરાત્મન્યતો ભવેત્ ॥ અર્થ:- ભ
 ગવાનુ એટલે બ્રહ્મા તેણે બુદ્ધિથી વેદને ત્રણ વરવત જો
 યા તેમાંથી આત્માજે વ્યાપક ભગવાન તેમાં સ્નેહ
 થાવો એજ સાર મળ્યો તે સાર બ્રહ્માજીને એટલી મે
 હનતથી મળ્યો તે સારનો વિચાર અને વિભાગ બતા
 વવો તે પંડિત વિના કોણ બતાવે હવે જીવ માત્રને દુઃ
 સ્વ તો થાય પણ દુઃસ્વમાંથી કાયર થાય અને બ્રહ્મ
 લોકના સુસ્વથી પણ કાયર થાય કેમકે તે જાણે
 જે આ પછી પણ પાછું દુઃસ્વનું દુઃસ્વ છે તે દુઃસ્વમાં
 અને સુસ્વમાં વેરાગ થાવો તેને અવલંબન ભક્તિજ

छे एम शांडिल्य सूत्रमां कह्युं छे ए उपर पुराणनुं
वाक्य कहे छे के ॥ यथा जलौकसां नित्यं, जीव
नं सलिलं मतं ॥ तथा समस्त जीवानां, जीवनं
भक्तिरिष्यते ॥ अर्थ:- जेम जलना जीव जलथी
ज जीवे छे तेम बधा जीव भक्तिना अवलंबथी ज जी
वे छे केम के जेने वैराग्य उत्पन्न थयुं तेने केम चाल
वुं ते पोतानी अकलथी करवा जाय तो आ करुं के
आ करुं के आम चालुं ते बराबर सूजे नहीं त्यारे ए
क एक करीने तेना फल बलें करीने त्याग करवुं के
राखवुं एम थाय अने एम करे तो जन्म सघलो
व्यतीत थई जाय पण ते बताव नारा श्री आचा-
र्य जी छे तेथी पंडित छे हवे विवरणनुं प्रयोजन
आप आज्ञा करे छे जे व्रजना अधिपति ते रक्षा क
रनारा तेने हृदयमां धारण करीने ए रत्नने में उ
ज्वल कज्या छे एटले टंकायला हता तेने उज्वल क
ज्या त्यारे शुं थयुं जे भगवाननी सेवामां जेनुं मन-
होय तेने पोतामां तथा पोताना सगामां भगवदी
य पणानुं अनुसंधान होय छे ते पहेला कहेलीरी

તેં ચિંતાનો ત્યાગ કરેછે તે પોતાની અશક્તિની
 યાદ રાખીને અને ભગવાન મહારા રક્ષક છે એમ
 ગણીને રહેછે ત્યારે ઉદ્દેગ જેનું નામ એવો જે પ્રતિબં-
 ધ તેની નિવૃત્તિયેં કરીને સેવાને આધિદૈવિકી પંણા
 ની સિદ્ધિ થાયછે તેથી કહીજેરીત તે રીતેં પહેલા
 થી સેવા કરતાં કરતાં સર્વ પ્રકારથી શરણજવું એ
 જ પરમ સાધન છે તેથી નવરત્નને દેખાડનારા જે
 વ્રત્તનો તેનું ચત્ત પૂર્વક હું ઉપાસના કરુંછું તેથી
 બ્રજરત્નજે શ્રી ગોપીજનો તેમના હૃદયને યોગ્ય
 એવા ભગવાન મહારા ઉપર કૃપા કરનારા થાઓ
 એમ શ્રી પુરુષોત્તમજી આજ્ઞા કરેછે. ॥ શુભં ભ.
 વત્તિતિ ॥ ॥ ૬ ॥ ॥ ૬ ॥.

इति श्री गुमाईजी कृत नवरत्न प्रकाश
 तथा तेनी श्री पुरुषोत्तमजी कृत
 विवृतिनું गुजराती भाषांतर
 समाप्त.

कठण शब्दनोकोश.

कठणशब्द. अर्थ.

- १ देशकाल ..... द्रव्य, कर्ता, मंत्र, कर्म.
- २ आनुसंगिक ..... वगर करे थाये.
- ३ वाणी. .... वैखरी, पश्यंती, मध्यमा अने परा.
- ४ आवृत्ति ..... बीजीवार कहेवुं.
- ५ कथन ..... कहेवुं.
- ६ फलोन्मुख अंगीकार एनो अंगीकार फलनेतरत आपनार.
- ७ परिनिष्ठा ..... चारे तर फथी.
- ८ प्रतिनिधि ..... बदलो.
- ९ कुल्मषा ..... बगडेला अडद.
- १० अनुकल्पता ..... गौणता.
- ११ निज ..... पोताना ओ.
- १२ जघन्य ..... हलका.
- १३ विलक्षण ..... बीजीरीतनी.
- १४ क्षोभ ..... हरकत.
- १५ श्रीसहित ..... लक्ष्मीरूपीजे श्री गोपीजनते सहि
त अर्थ बतावना रू पद.
- १६ संप्रदान ..... आपवापणुं.
- १७ अतादृश ..... निवेदित आत्मा नहीं.

(९५१)

गुह्यपत्रम्

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१	७	ए	ये
६	१५	नद्वितीय	नद्वितीयः
~~७~~	३	निरुत्तमां	विरुत्तमां
८	१२	भगवदीयना	भगवदीयनो
९	१०	श्याभिप्राय	श्या अभिप्रायः
११	३	धर्मगुरु	धर्मगुरुने
२५	२	एवान	एजवान
~~३०~~	६	कल्मषा	कुल्मषा
३२	२	आसक्ति होय	अशक्ति होय
३४	११	एतादृश	अतादृश
३७	१४	छुप्या जेबुं	छुप्या जेबुं
३७	१६	ने, निज	ते भक्तो निज कहेवाय छे-
३९	१०	पोतें कराय नहीं	पोतायी कराय नहीं
४०	३	आव्यो	आव्या
४०	५	मार्गस्थापन अर्थ	मार्गस्थापनार्थ
४१	११	कयी	कंई
४३	८	धरवानो	धरवानुं
४६	५	कई	कंई
४८	६	अवरण	अवतरण
५०	४	कईक	कंईक

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
५०	११	लक्षणीया	लक्षणवाला
५०	१८	हमारी	महारी
५४	९	कह्याथीज	हाकह्याथीज
५६	१४	मारगमां	आरंभमां
५७	९	बोलेछे	खोलेछे
६५	१२	वेदिक	बैदिक
६६	९	श्रुति	आश्रुति
६६	१६	माटे	मांहे
६८	४	कई	कंई
६९	१३	कई	कंई
६९	१८	एवाविभाग	एवोविभाग
७१	१२	वचसाधिकानां	वयसाधिकानां
७२	७	जयाकरेछे	फयाकरेछे
७२	१४	वलीयने	वसीयने
७४	८	घणा	घणा
७५	११	दुर्दशा	दिशादूरछे
७९	१०	अहंत्वा	अहंत्वां
७९	१६	मृणीय	मृणीच
७९	१७	हन्यकर्त्त	हत्यकर्त्त
८०	१६	आप्याछे	आप्योछे.

